

LA LEY DE LA MEMORIA HISTÓRICA.

UN ESTUDI HISTÒRICO-JURÍDIC

Àngel Garcia Fontanet

President de la Fundació Carles Pi i Sunyer

I. Introducció

La guerra civil espanyola no va ser una guerra civil clàssica. Res a veure, per exemple, amb la nord americana el final de la qual va estar seguida immediatament per un ampli programa de reconciliació i ajuda als vençuts que des del primer moment, van ser considerats ciutadans amb caràcter general.

Ningú discuteix els fets ocorreguts durant els combats en els diversos fronts. Són història.

Va ser la repressió i l'extermini de l'adversari en la guerra i durant la cruel postguerra, realitzada pel franquisme i les seves conseqüències, el que fa que la guerra segueixi mantenint la seva actualitat en els plànols polític, històric, jurídic, literari, etc.

El que manté el protagonisme d'aquells sagnants successos, és per una banda, el record de les víctimes i per altra, la seva falta de total reparació.

Es té la sensació de que no s'ha fet justícia amb els vençuts. L'actuació del franquisme ha quedat intocada, i no jutjada des del punt de vista jurídic.

Ara, s'intenta, per diverses vies, trobar la solució a aquesta qüestió pendent.

Una d'elles, la més radical, busca fins i tot el càstig dels culpables, portar davant els Tribunals, els delictes comesos durant aquell període que per la seva naturalesa es consideraven imprescriptibles o sobre els quals encara no s'ha iniciat el còmput del termini prescriptori. Existeixen exemples en d'altres països

que han patit règims dictatorials.

Una altra via se centra en el reconeixement i rehabilitació d'aquells que, en circumstàncies excepcionals, van ser tractats amb rigor també extraordinari, ja amb la consolidació de la normalitat democràtica.

Seria injust dir que des de la Transició no s'ha fet res en aquest sentit, cal recordar la Llei d'Amnistia, el reconeixement de drets i indemnitzacions als vençuts, la restitució del patrimoni confiscat als partits polítics i sindicats de la d'abans de la guerra, etc.

Les opcions que es presentaven al govern —i al legislador— en els inicis d'aquest segle, eren diverses.

Una, la de no fer res en vista a l'actitud del PP, contrari a suscitar el tema i la tebiesa d'altres partits, CIU entre ells, i fins a sectors del PSOE, a abordar-ho, així com l'actitud de l'Església catòlica tan poc avesada a reconèixer les seves responsabilitats com a rigorosa a exigir-la dels altres.

Aquesta actitud hagués estat coherent amb la mantinguda pels governs precedents tant de UCD com del PSOE i el PP.

Una altra opció és l'adoptada per la RFA, la de procedir a la indemnització de les víctimes i a l'anul·lació, per llei, de les sentències dictades durant el franquisme per motius polítics o similars o, com a mínim, l'establiment d'un sistema de presumpció d'aquesta nul·litat susceptible a ser desvirtuada mitjançant prova en contrari.

La darrera, que ha estat escollida per la Llei 52/2007, de 26 de desembre, consisteix en denegar, sembla, l'anul·lació d'aquelles sentències, així com, en general, la presa de mesures orientades a la reparació íntegra dels danys personals, professionals o patrimonials causats pel règim franquista.

No ens toca ara, examinar si la Llei 52/2007, de 26 de desembre, coneguda per la *Ley de la Memoria Histórica* ha significat la solució a les qüestions encara pendents o si, pel contrari, només es pot qualificar de pas en la bona direcció, sens dubte insuficient.

II. *La Ley de la Memoria Histórica*: valoració i crítica

La Ley de la Memoria Histórica va ser producte d'una promesa electoral del PSOE, de la dura oposició del PP, hereu, en aquesta matèria, del franquisme i del possibilisme d'Izquierda Unida.

El temps transcorregut des de la seva aprovació s'ha caracteritzat, segons l'opinió majoritària, per una lenta i renuent aplicació de la citada norma. Els Decrets d'execució seran examinats més endavant.

Els punts més destacats de la Llei són els següents:

1. El reconeixement –i declaració–, del caràcter radicalment injust de totes les condemnes, sancions, i qualsevol forma de violència personal i exilis produïts per raons polítiques, ideològiques o de creença religiosa, durant la guerra civil; així com les sofertes per les mateixes causes durant la Dictadura.

2. La declaració d'il·legitimitat dels tribunals, jurats i qualsevol altre òrgan penal o administratiu constituït per imposar, per motius polítics, ideològics o de creença religiosa, condemnes o sancions de caràcter personal; així com de les seves resolucions, entre elles, el Tribunal de repressió de la Maçoneria i del Comunisme, el Tribunal d'Ordre Públic, els Tribunals de Responsabilitats Polítiques i els Consells de Guerra.

3. Declaració d'il·legitimitat de les condemnes i sancions, dictades per aquests motius durant la Dictadura.

4. Declaració de reparació i reconeixement personal a favor de les persones afectades per aquestes resolucions amb negació que aquestes declaracions siguin constitutives de títol per al reconeixement de responsabilitat patrimonial o d'indemnització econòmica o reparació professional.

5. Col·laboració –no assumpció– de les Administracions públiques amb els particulars per a la localització i identificació de víctimes: elaboració de plans de treball, establiment de subvencions, elaboració d'un protocol d'actuació, celebració de convenis, lliurament de mapes, preservació de les àrees necessàries per a la identificació i localització de les víctimes, autoritzacions

administratives per a activitats de localització i identificació, accés als terrenys afectats per treballs de localització i identificació.

6. Retirada de símbols de la revolta, guerra civil i dictadura amb possibilitat de denegació sense efectes de subvencions o ajudes a les persones públiques o privades que no col·laborin en aquesta retirada.

7. Conversió del Valle de los Caídos en un cementiri públic i lloc de culte amb la prohibició de que en el seu recinte es realitzin actes de naturalesa política ni d'enfervoriment de la guerra civil, dels seus protagonistes o del franquisme. Constitució d'una fundació per honrar i rehabilitar les víctimes de la guerra, del franquisme i per al foment de la reconciliació.

8. Confecció d'un cens d'edificacions i obres realitzades mitjançant treballs forçosos de batallons disciplinaris, presoners en camps de concentració, batallons de treballadors i presoners en colònies penitenciàries militaritzades.

9. Concessió de la nacionalitat espanyola als voluntaris integrants de les Brigades Internacionals sense renúncia a la seva anterior nacionalitat.

10. Creació del Centre Documental de la Memòria Històrica i l'Arxiu General de la Guerra Civil.

11. Dret d'accés als fons d'arxius públics o privats sostinguts, total o parcialment, amb fons públics.

12. Adquisició de la nacionalitat espanyola per les persones, el pare de les quals o mare, haguessin estat originàriament espanyols i, també, dels néts dels qui van perdre o van haver de renunciar a la nacionalitat espanyola com a conseqüència de l'exili.

Tots aquests aspectes són positius però la Llei, en el seu conjunt, resulta tímida i insuficient, principalment, en els temes de l'anul·lació de les sentències i resolucions la il·legimitat de les quals la injustícia és acceptada, sense embuts i en el de reconeixement d'un adequat rescabament.

Les crítiques a la llei són variades, en destacarem les següents:

a) El reconeixement exprés que la declaració de l'article 4 de la Llei tindrà la consideració, a efectes legals, d'un nou element de prova en qualsevol procediments administratius o judicials.

b) L'omissió d'un règim jurídic i específic d'impugnació davant els tribunals de les resolucions del Ministeri de Justícia. Es troba a faltar, especialment, l'establiment de l'absoluta preferència d'aquests processos i d'un període de durada màxima.

c) La determinació que si les persones privades no procedeixen a la retirada de la simbologia de la guerra civil i de la dictadura s'executaran per l'Administració, a costa d'aquelles.

d) La falta de precisió sobre la destinació, dins o fora del Valle de los Caídos, de les restes mortals de José Antonio i Franco.

i) La imprevisió que les edificacions realitzades mitjançant treballs forçosos siguin col·locades plaques i inscripcions recordatòries d'aquesta circumstància.

f) Falta d'assumpció, per les administracions públiques, del cost total dels treballs necessaris per a la localització i identificació de les víctimes.

g) Desconeixement que els Drets Humans són anteriors a la Constitució de 1978. Aquests drets i llibertats públiques no són concessions de l'Estat i, per tant, les violacions comeses contra ells no estan blindades per la seguretat jurídica.

h) Vulneració de l'article 7 del Pacte de Drets Civils i Polítics en privar als particulars del dret a una reparació efectiva, inclosa la indemnització i la rehabilitació més completa possible.

i) Elusió, per part de les administracions públiques, de tota obligació jurídica o econòmica, derivada dels abusos greus contra els drets humans realitzats durant la guerra civil i la dictadura.

j) Discriminació entre les víctimes anteriors i posteriors a 1968.

III. Les víctimes dels feixisme europeu i la seva reparació

El feixisme, com a fenomen europeu, va causar víctimes i danys en altres països, a part d'Espanya. Però en cap cas, tantes víctimes pròpies com el franquisme a Espanya. Ni des de lluny.

Analitzem com ha estat abordat a França, Itàlia i Alemanya el tema de l'anul·lació dels seus efectes i del rescabament de les seves víctimes.

A França, les mesures reparadores han estat dirigides, principalment, als jueus una vegada reconeguda al 1995, la responsabilitat de l'Estat francès en la persecució i espoli dels membres d'aquesta comunitat.

Amb anterioritat, i des de 1945, s'havien dictat diverses ordenances tendents a la reparació dels danys causats per la guerra. El 29 d'octubre de 2000 es va aprovar una proposició de llei, per unanimitat, declarant el 16 de juliol, “Jornada nacional en memòria de les víctimes de crims racistes i antisemites de l'Estat francès i d'homenatge als Justs de França”.

A Itàlia, a part de l'aprovació, des de 1944, de diverses disposicions de reintegració de drets als ciutadans italians o estrangers declarats o considerats de raça jueva, es va promulgar la Llei de 10 de març de 1955, sobre mesures a favor dels perseguits polítics antifeixistes o racials i dels seus familiars supervivents.

Es va establir una pensió vitalícia a favor dels perseguits que van patir una pèrdua de la seva capacitat laboral d'un 30% com a mínim.

Finalment, la Llei de 20 de juliol de 2000, va instituir el Dia de la Memòria en record a les víctimes, sent la data escollida el 27 de gener, dia de la demolició d'Auschwitz.

A Alemanya, la llei federal d'indemnitzacions de 1953, modificada per la Llei de 29 de juny de 1956, va reconèixer indemnitzacions a favor de les víctimes de la persecució nazi tan pels danys ocasionats en la seva vida, salut, llibertat, patrimoni, com a professionals o econòmics.

Altres mesures són l'establiment del “Dia de dol nacional” i del “Dia en memòria de les víctimes de la violència nacionalsocialista”, concretament, el 27

de gener.

La mesura més singular ve representada per la Llei de 25 d'agost de 1998 sobre l'anul·lació de les sentències injustes dictades pels òrgans de la justícia penal i resolucions d'esterilització dels tribunals de salut genètica.

Es procedeix alhora a l'anul·lació de les resolucions condemnatòries posteriors al 30 de gener de 1933 (data de l'accés de Hitler a la Cancelleria) que, amb la violació de les idees més elementals de la justícia, van ser dictades per motius polítics, militars, racistes, religiosos o ideològics, per imposar o per preservar el règim injust dels nacionalsocialistes. S'acorda també el sobreseïment dels processos en què es van dictar aquestes resolucions.

S'anul·len, especialment, les resolucions del Tribunal Popular, de les corts marcial, instituïdes pel Decret de 15 de febrer de 1945, i totes aquelles basades en les disposicions citades a l'annex (en el qual es recullen 59 promulgades entre el 21 de març de 1933 i el 24 de febrer de 1945).

S'atorga la legitimació per sol·licitar l'anul·lació a la Fiscalia, els afectats o els seus familiars després de la defunció dels primers.

La competència s'atribueix a les Audiències Provincials i a la Fiscalia.

L'anul·lació fa referència a totes les penes accessòries i als efectes secundaris, així com la supressió de les anotacions en el Registre. Cal especificar, però, que aquesta anul·lació no és absoluta, sinó que és necessari que les resolucions hagin estat dictades amb violació de les idees més elementals de la justícia.

Estem davant d'una llei ambiciosa i radical.

Aquest tractament anul·latori contrasta amb l'establert a l'article 18 del tractat d'unificació alemanya i la rehabilitació de les víctimes del 23 de setembre de 1998. En aquest article s'estableix que les sentències dictades pels tribunals de la RDA mantindran la seva eficàcia i executorietat a reserva de la seva revisió per determinar la seva compatibilitat amb els principis de l'Estat de Dret.

La llei de Franco del 8 de maig de 1939 sobre la invalidació de procediments i revisió de les sentències dictades per jutges/tribunals rojos,

només anul·la *in radice* les actuacions judicials practicades a partir del 18 de juliol de 1936, en els judicis de separació i divorci, així com les sentències del Tribunal de Cassació de Catalunya.

Per a la resta, que constituïen la gran majoria, s'estableix un mecanisme que permetia la seva revisió i per a això, se'ls privava del seu caràcter ferm, així com dels efectes de la cosa jutjada.

S'aprecia, és cert, una resistència generalitzada a decretar, sense reserves o matisacions, la nul·litat *ex lege*, de les sentències dictades en la situació política anterior.

Per raons de seguretat jurídica, principalment.

IV. La constitucionalitat/inconstitucionalitat de la Ley de la Memoria Histórica

Un interrogant jurídic: la Ley de la Memoria Histórica és totalment conforme a la Constitució? Un dels caràcters de la llei és el de representar sempre un ideal de justícia. Tota norma ha d'estar orientada a la justícia.

El valor normatiu d'una llei es deriva de la finalitat justa dels seus preceptes.

Una llei, per ser considerada justa, ha de tractar de la mateixa manera als iguals, és a dir, als quals estan en condicions iguals. La igualtat de tracte i la no discriminació estan garantides per l'article 14 de la Constitució Espanyola.

La igualtat davant la llei imposa al legislador l'obligació de no establir distincions artificioses, o arbitràries entre situacions de fet, les diferències reals de les quals, si existeixen, manquen de rellevància.

La regla de la igualtat jurídica, en definitiva, veda al legislador tota desigualtat arbitrària sense que això signifiqui, que tots els ciutadans, en tot moment i circumstàncies, es trobin en condicions d'absoluta igualtat.

Cal recordar, a més, que la Ley de la Memoria Histórica no és una llei de caràcter singular sinó que té un abast general encara que el seu àmbit estigui

acotat a un determinat període històric.

La pregunta és: la Ley de la Memoria Histórica tracta, essencialment, d'igual manera, a les víctimes republicanes del franquisme com ho va fer la normativa, encara vigent, dictada durant 1936-1975 –i segueix fent amb les víctimes del bàndol vencedor?

Els privilegis i avantatges concedits a excombatents, excaptius, mutilats o persones víctimes, o perjudicats pels denominats “rojos”, estan, en part, en el BOE.

Mentre, les persones pertanyents al bàndol republicà que estaven en idèntiques o pitjors condicions perdien la seva vida, llibertat, ocupació o patien el dolorós desterrament.

Soluciona la Ley de la Memoria Histórica aquesta discriminació? Remei, sí; solució, no. A reserva del que succeeixi en la seva aplicació.

Les diferències existents entre els partidaris de la República i els del General Franco afavoreixen als primers. Aquests defensaven la legalitat constitucional, la llibertat, la justícia social i la democràcia. Els segons eren uns colpistes antidemocràtics, defensors de privilegis, contraris a les reformes justes, dictatorials i adversaris al progrés social.

La raó històrica estava a favor de la República. És d'apreciar, no obstant això, entre totes, algunes característiques comunes. Molts van ser víctimes d'assassinats, violències i d'actes injusts encara que els republicans defensaven la bona causa.

Les injustícies comeses contra els republicans han estat rescabalades en menor mesurada que les dels franquistes.

Es pot concloure que estan davant una situació que presenta alguna identitat però també diferències importants a favor de les víctimes republicanes que fa de difícil justificació que se segueixi amb elles amb una política discriminatòria negativa.

La solució de la Ley de la Memoria Histórica és injusta, concedeix un tracte desigual als quals, com a mínim, es troben en les mateixes condicions, la

de ser víctimes de la guerra civil i de la llarga postguerra franquista, amb l'agreujant de no haver estat total i adequadament indemnitzades.

No es pot esbiaixar que estem davant coses substancialment iguals que han estat decidits de manera diferent en perjudici d'un sector dels perjudicats.

La historicitat del Dret, la separació produïda pel temps transcorregut, no impedeix l'operativitat del principi d'igualtat si el tracte desigual entre iguals manca d'un fonament objectiu i raonable.

La capacitat creativa de dret, autoritza al legislador a la modificació de les normes, però sempre que s'exclouï tota discriminació entre els compresos en situacions iguals.

La jurisprudència constitucional, qualificada, en aquest punt, de capritxosa, és mereixedora d'una atenta lectura.

El Tribunal Constitucional (sentències 70/83, de 26.7 i 119/87 de 9.7) estableix que no es vulnera el dret fonamental a la igualtat davant la llei per tractar desigualment a situacions iguals sense més motiu que el transcurs del temps, sempre que les successives alteracions siguin de signe progressivament favorable als afectats. Aquí, per contra, estem davant un supòsit contrari: la nova norma, la Ley de la Memoria Histórica, regula de forma menys favorable als afectats per ella que als compresos en la normativa anterior dictada per un règim antidemocràtic.

Que la sentència del Tribunal Constitucional 121/84, de 12 de desembre, senti que no es comet violació del dret a la igualtat si la desigualtat és producte del transcurs del temps i de la successió de normes si aquesta respon a principis i condicions diverses.

El tracte igualador o equivalent que es preconitza per a les víctimes republicanes troba el seu fonament en els mateixos principis i condicions, com a mínim, que van motivar el concedit als perjudicats del bàndol nacional.

La sentència del Tribunal Constitucional 123/87, de 15 de juliol, assenyala que el principi d'igualtat resulta vulnerat si la desigualtat introduïda per la norma està desproveïda d'una justificació objectiva i raonable. En el cas

de la Ley de la Memoria Histórica, aquesta justificació no només no existeix, sinó que es discrimina aquells amb millor dret a ser rescabats.

Finalment, la sentència del Tribunal Constitucional 236/88, de 12 de desembre, accepta la inexistència d'aquesta desigual quan la nova legislació neix en un context social i econòmic diferent, amb objectius divergents i està fundada en causes objectives i raonables.

No és necessari insistir que la Ley de la Memoria Histórica es promulga en un context social/econòmic més procliu a la reconciliació, amb la mateixa finalitat que la normativa protectora de les víctimes nacionalistes, sense que s'apreciïn motius objectius i raonables en què fundar la discriminació produïda en perjudici de les republicanes, contràries al principi de justícia històrica.

V. La normativa del desenvolupament de la Ley de la Memoria Histórica

Una de les crítiques més habituals dirigides al govern des de l'aprovació de la citada llei han estat els buits, silencis i retards nascuts en el seu desenvolupament.

Els primers decrets daten del 3 de novembre de 2008, coincidint amb les actuacions del jutge Garzón, circumstància que no ha passat desapercibuda. A aquesta normativa se li ha reprovat que les víctimes/familiars se'ls imposi la càrrega de la prova en el procediment per a l'obtenció del reconeixement personal a les víctimes; que les tasques de localització i exhumació dels represaliats s'hagin reservat a l'àmbit privat (Catalunya és l'única autonomia que, en data propera, es farà càrrec del cost d'aquestes tasques), així com que en el problema de la retirada dels símbols, el govern, no hagi utilitzat la via de l'article 15 de la llei que permet la concessió de subvencions o ajudes públiques o la seva retirada a aquelles institucions que mantinguin aquells símbols.

La primera disposició, en sentit propi, fou el Reial decret 1803/08, de 3 de novembre, sobre el reconeixement i abonament d'indemnitzacions establertes a favor de les persones mortes en defensa de la democràcia, durant el

període de temps comprès entre l'1 de gener de 1968 i el 6 d'octubre de 1977.

Es refereix a un aspecte poc problemàtic dels recollits en la llei 52/07.

La segona és el Reial decret 1791/08, de la mateixa data, sobre la declaració de reparació i reconeixement personal a els qui van patir persecució o violència durant la guerra civil.

S'insisteix en el seu article 2.2, de conformitat on es disposa en el 4.5 de la llei, que aquesta declaració no constitueix títol per al reconeixement de responsabilitat patrimonial de l'Estat ni de qualsevol Administració Pública, mancant de tot efecte, reparació o indemnització d'índole econòmica o professional.

La tercera, ve representada per la instrucció de 4 de novembre de 2008 de la Direcció general dels Registres i del Notariat, sobre la possibilitat d'adquirir per opció la nacionalitat espanyola d'origen per a les persones el pare de les quals o mare haguessin estat originàriament espanyol, i per als néts dels qui van perdre o van haver de renunciar a la nacionalitat espanyola a conseqüència de l'exili.

La quarta, de la mateixa data i Direcció general, es refereix a l'accés als llibre de defuncions dels Registres Civils, per al compliment de les previsions de la Ley de la Memoria Histórica.

La quarta està recollida en la Llei 2/08, de 23 de desembre, de modificació de l'article 16 de la Ley de la Memoria Histórica; el canvi introduït consisteix en l'ampliació del termini final de cobertura, 6 d'octubre de 1977, per la del 31 de desembre del mateix any.

Finalment, està l'Ordre del Ministeri de Cultura, del 6 de novembre de 2008, relativa a la retirada de símbols franquistes en els béns de l'Administració General de l'Estat i els seus organismes públics dependents.

En ella s'ordena la retirada d'aquests símbols amb excepció dels que es trobin en un ben qualificat com d'interès cultural, sempre que es donin els següents suposats:

- 1) Significat històric: símbols amb significat històric i arquitectònic,

prevists en el projecte original de l'immoble, sempre que estiguin inclosos a la pròpia declaració del BIC.

2) Valor artístic o artístic-religiós: es conservaran aquells símbols amb alt valors artístics o artístic-religiosos, que formin part del BIC i reconeguts així a la seva declaració.

3) Criteris tècnics: quan el símbol constitueix un element fonamental de l'estructura de l'immoble la retirada del qual pogués posar en perill l'estabilitat del mateix, o qualsevol altre aspecte relatiu a la seva adequada conservació.

Aquestes excepcions seran valorades, en cada cas, per una comissió tècnica d'experts constituïda a aquest efecte pel Ministeri de Cultura.

L'excepció establerta per “criteris tècnics” no ve recollida expressament en la Ley de la Memoria Histórica, encara que no deixa de ser, raonable, en el cas d'afectació a l'estructura fonamental de l'immoble o a la seva estabilitat. Més discutible és, si l'afectació està referida, únicament, a la seva adequada conservació.

VI. Efectes de la declaració de reparació i reconeixement personal de l'article 4 de la Ley de la Memoria Histórica en orde a sol·licitar la revisió penal de las condennes i sancions produïdes per raons polítiques, ideològiques o de creença religiosa durant la guerra i la dictadura

L'article 954-4º de la LECRI disposa: pertocarà al recurs de revisió contra les sentències fermes en els casos següents:

4º. Quan després de la sentència sobrevingui el coneixement de nous fets o de nous elements de prova de tal naturalesa que evidenciïn la innocència del condemnat.

Pot considerar-se “fet nou o nou element de prova” l'aprovació de la Llei de Memòria Històrica de reconeixement del caràcter radicalment injust de totes les condennes, sancions, i qualsevol formes de violència personal produïdes per raons polítiques o ideològiques, durant la guerra civil, així com les produïdes

per les mateixes causes durant la dictadura, a l'efecte del recurs de revisió penal?

1. Aquesta qüestió no ha estat abordada directament, ni per la doctrina ni tampoc per la legislació o la jurisprudència.

No obstant això, els Tribunals, especialment, el Constitucional i el Suprem s'han pronunciat, en els últims anys, sobre una problemàtica anàloga en un sentit divers.

La utilitat de la seva doctrina aconsella l'anàlisi de les seves decisions en tant, puguin ser precursoros de la seva postura davant la problemàtica derivada de la Ley de la Memoria Histórica.

1. STS, Sala penal, de 16 d'abril de 1997 (RJ 1998/189).

La inscripció, acordada en via administrativa, d'un model d'utilitat en el RPI, anteriorment denegada i que havia motivat una condemna penal, és qualificada de “fet nou” a l'efecte de l'article 954-4 de la LECRI produint la nul·litat de l'anterior sentència penal condemnatòria.

2. STS de 3 de febrer de 1998 (*RJ 420/98)

L'interessat va ser condemnat per un delictes d'usurpació de funcions. Amb posterioritat, el condemnat, en vista de la nova doctrina jurisprudencial invocada per la sentència del Tribunal Constitucional de 25 de març de 1993 (RTC 1993/111), sol·licita la nul·litat de la sentència condemnatòria per la llera de l'article 954.4 de la LECRI.

La revisió va ser estimada en entendre's que la sentència del Tribunal Constitucional va deixar establert que aquells que exercissin actes propis de professions que no requereixin títol acadèmic oficial, no cometien delictes.

3. STS de 6 de maig de 1998 (RJ 1998/4352)

Els canvis jurisprudencials s'han d'estimar compresos en els fets nous que evidencien la innocència del condemnat, prevists en l'article 954.4 de la LECRI.

El canvi jurisprudencial és evident. S'afirma en aquesta sentència que és un fet nou que pot determinar la innocència del condemnat en sentència anterior.

4. SSTS de 22 de desembre de 1998 (RJ 9845/98), 10 de novembre de 2004 (RJ 7645/2004), 18 de novembre de 2004 (RJ 345/2005), 25 d'abril de 2008 (RJ 2838/2008)

En elles, concorre un denominador comú: l'admissió de la revisió contra les sentències penals condemnatòries una vegada, amb posterioritat, s'acredita que l'acusat en el moment de comissió dels delictes objecte de condemna, era menor d'edat.

És important destacar, d'aquestes sentències, els següents pronunciaments:

- a) El protagonisme concedit, per sobre de formulismes, “a les indubtables raons de justícia material” i el respecte als drets de les persones.
- b) Transcendència de la circumstància de tractar-se d'una dada desconeguda pel tribunal sentenciador en dictar-se la resolució condemnatòria.
- c) Admissibilitat i prosperabilitat de la revisió, per aparició de noves dades, encara que els motius no encaixin, en els quals la possibiliten donat el seu caràcter excepcional o severament tarat.
- d) Acceptació d'una aplicació extensiva dels motius de la revisió en honor d'una eficaç tutela que s'aproxima en tota la seva intensitat a la justícia material.
- i) Id. dels errors *in iudicando* com a motiu de revisió, o sigui, no continguts en els fets provats.
- f) Operativitat o ponderació a aquests efectes, de raons d'equitat, justícia, i de tutela judicial efectiva.

2. STC de 29 de setembre de 1997 (nº 150/97) *RTC 1997/150

1) La qüestió dilucidada radicava a determinar si encaixava o no en l'article 954 de la LECRI, és a dir, si era o no un fet nou evidenciador de la innocència del condemnat, l'existència d'una posterior sentència del TC proclamadora de la naturalesa no delictiva d'una determinada conducta objecte de l'anterior condemna criminal.

La resposta és concloent: «una sentència és també un fet, és a dir, alguna cosa que esdevé en el temps i en l'espai... l'expressió “fets nous...” que evidencien la innocència del condemnat de l'article 954.4 de la LECRI ha d'interpretar-se de manera que en ell s'incloguin les declaracions que serveixen de *ratio decidendi* i que de manera clara i terminant rebutgen per vulneradores de l'article 25.1 CE determinades interpretacions dels preceptes sancionadors...».

2) SSTs de 28 de gener i 3 de juliol de 1998, Sala penal (1998/933 i 1998/6999)

Uns condemnats van formular recurs de revisió en fundar-se les seves penes en un redactat anterior del Codi Penal, després derogat per una nova llei penal més favorable.

Les revisions van ser denegades en estimar-se que l'aplicació d'una llei penal més favorable no encaixa en l'article 954 de la LECRI ja que l'aplicació d'aquesta nova norma correspon al Tribunal d'instància sent les seves decisions recorribles en cassació en els termes de l'article 947 de la citada llei.

3) STS de 26 de gener de 1999, Sala penal, 2000/101

Els canvis jurisprudencials no són fets nous, com passa respecte a la nova consideració del concurs de lleis entre contraban i tràfic de drogues, segons el resultat pel ple d'aquesta sala per a unificació de doctrina de 30 d'abril de 1999.

Aquest criteri va ser, també, mantingut per la STS, Sala penal, de 16 d'octubre de 2000 (2000/8770).

4) STS, Sala penal, d'11 d'octubre de 2001 (2001/9377)

Constitueix un fet nou, la sentència del Tribunal de Comptes que concreta la quantitat malversada per un funcionari de Correus en forma diferent a la determinada en l'anterior sentència penal condemnatòria.

5) Acte del TS, Sala penal, de 25 de juliol de 2002

No constitueix un fet nou. El dictamen del Comitè de Drets Humans de l'ONU reconeixent la infracció del dret a la doble instància detectada en el procés penal espanyol per delictes greus.

6) Acte del TD, Sala del Militar, de 27 de juliol de 2004 (2005/1045)

Tampoc ho és diverses proposicions no de llei aprovades per Comissions del Congrés de Diputats, conforme amb lo resolt en el Ple d'aquesta Sala de 15 de juny de 2004 (JUR 2005/14078), en constituir, merament, “un judici de valor polític i ètic... sobre els fets històrics al fet que les proposicions no de llei es refereix sense que pugui donar-se'ls un altre abast que el que parlamentària i èticament els correspon i sense que siguin susceptibles de produir la modificació dels fets provats en la sentència en què se centra la pretensió revisora”.

7) STS, Sala penal, de 7 de febrer de 2005 (2005/6572)

S'accepta com a “fet nou” a efecte de revisió penal l'expulsió com a empleada del condemnat en el procés penal, realitzada en una posterior sentència de l'ordre social.

8) STC, 240/2005, de 10 d'octubre (STC 2005/240)

Sembla admetre's que una sentència del TEDH constitueix un “fet nou” a considerar en un recurs de revisió penal.

9) STS, Sala penal, de 20 d'octubre de 2005 (RJ 2006/1434)

Es consideren “fet nou” les resolucions judicials que incideixen directament en els fets tinguts en compte per dictar una sentència condemnatòria (es tractava del cas d'una sentència civil en matèria de

propietat industrial anul·latòria, amb efectes retroactius d'una precedent inscripció registral).

10) Assumpte del TS, Sala del Militar, de 21 de setembre de 2006 (RJ 2006/8411)

No poden estimar-se, com a proves noves, a l'efecte de revisar sentències condemnatòries, dictades per Consells de Guerra posteriors a la Guerra Civil, els acords del Congrés dels Diputats i del Parlament de Catalunya sobre reconeixement moral de les víctimes de la repressió franquista. Vots particulars discrepants.

11) STS, Sala penal, de 14 d'octubre de 2005 (RJ 2006/1436)

Manté la mateixa doctrina que la recollida en la RJ 2006/1434, reflectida en l'anterior ordinal.

En síntesi:

a) Els canvis jurisprudencials, posteriors al dictat de sentències condemnatòries fermes, es consideren fets nous aptes per a la revisió d'aquestes sentències.

b) Es qualifiquen com a fets nous a l'efecte de possibilitar la revisió penal, la modificació dels fets provats de les sentències condemnatòries produïdes en virtut de sentències posteriors dictades pels Tribunals Competents.

c) No constitueixen “fets nous” els Dictàmens del Comitè de Drets Humans de l'ONU ni les proposicions no de llei aprovades per Comissions del Congrés dels Diputats. Tampoc els acords d'aquest Congrés ni del Parlament de Catalunya.

d) Superació del caràcter formalista i sever de la revisió amb potenciació de les raons d'equitat, justícia material i tutela judicial efectiva.

e) Aplicació extensiva dels motius de la revisió fins a incloure els errors *in iudicando*.

En definitiva, resulta discutible que els efectes de la Llei de Memòria Històrica, segons el redactat convingut pel PSOE i IU, constitueixi un títol bastant com per possibilitar la revisió de les sentències pronunciades durant la Guerra Civil i la Dictadura. Però no impossible.

Conegudes, no obstant això, com són, les postures dels anomenats a resoldre aquesta problemàtica, no és aventurat pronosticar el resultat: diran que els efectes de la nova Llei són els que en ella trobem establerts, entre els quals no es troba, el possibilitar la revisió de les citades sentències.

Es tracta de no crear falses expectatives i d'evitar tota mena de confusió, però alhora, cal esgotar totes les vies possibles.

VII. Conclusions

1. La Ley de la Memoria Histórica és un avanç tímid i insuficient amb vista a la superació dels danys/perjudicis derivats de la guerra civil i de la dictadura del General Franco.

2. La Ley de la Memoria Histórica no és coherent ni conforme amb la legislació dictada a Occident per a la reparació dels efectes ocasionats pel Feixisme.

3. La Ley de la Memoria Histórica ofereix, no obstant això, aspectes positius però també buits, silencis i insuficiències.

4. La Ley de la Memoria Histórica no reuneix el requisit de ser una llei justa en causar un tractament desigual a persones situades en iguals o millors condicions. És de dubtosa constitucionalitat, en vulnerar el principi d'igualtat.

5. La declaració de reparació i reconeixement personal de l'article 4 de la Ley de la Memoria Histórica pot –i ha de ser emprada– com a fet nou o nou element de prova per a l'obtenció de la revisió penal de les sentències i resolucions dictades durant la Guerra Civil i la Dictadura.

6. Necessitat d'agilitar la normativa de desenvolupament i d'evitar desajustaments amb la Ley de la Memoria Histórica.

ADDENDA

En aquesta situació s'han produït novetats importants. La Fiscalia General de l'Estat, el 4 d'abril de 2010, va adoptar el següent acord: «Reconèixer que les sentències dictades pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Barcelona en data 13 de desembre de 1939 i pel Consell de Guerra d'Oficials Generals en data 14 d'octubre de 1940 relatives al President de la Generalitat de Catalunya D. Lluís Companys i Jover són inexistents i nul·les de ple dret sense que subsisteixi actualment aparença alguna de legalitat o validesa de les mateixes, en haver estat expulsades de l'ordenament jurídic, per la qual cosa resulta legalment improcedent, per falta d'objecte, la interposició del recurs de revisió davant el Tribunal Suprem».

Els antecedents d'aquest acord es troben en el pres pel Govern de la Generalitat de Catalunya, el 15 d'octubre de 2009: «Instar al Fiscal General de l'Estat, mitjançant l'adequada intervenció de la Fiscal Superior de Catalunya, a plantejar d'ofici, davant el Tribunal Suprem, un recurs de revisió per obtenir l'anul·lació de la sentència dictada pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Barcelona en data 13 de desembre de 1939 i de la sentència dictada pel Consell de Guerra d'Oficials Generals realitzat a Barcelona en data 14 d'octubre de 1940 que va condemnar a pena de mort al President Lluís Companys».

El criteri sostingut per la Fiscalia introdueix un punt de vista diferent en un dels principals problemes suscitats per la Ley de la Memoria Histórica.

Examinem els seus arguments:

1. La Ley de la Memoria Histórica reconeix i declara el caràcter radicalment injust de totes les condemnes, sancions i qualsevol formes de violència personal produïdes per raons polítiques, ideològiques o de creença religiosa, durant la guerra civil i la dictadura, amb expressa derogació de determinades normes dictades durant aquestes etapes i de declaració d'il·legitimitat dels òrgans i tribunals creats amb subjecció a aquesta normativa. Que les sancions i condemnes imposades al President Companys estan afectades per aquestes declaracions i derogacions.

2. En aquest context ha de valorar-se la legalitat del plantejament de recurs de revisió que ha interessat del Ministeri Fiscal el Govern de la Generalitat de Catalunya. La interposició d'aquest recurs de caràcter extraordinari exigeix ineludiblement la prèvia existència d'una resolució judicial ferma i plenament vigent –aquella l'anul·lació de la qual es pretén i la concurrència d'alguna de les causes fixades taxativament en els articles 954 de la Llei d'Enjudiciament Criminal i 328 de la Llei Processal Militar i la seva finalitat última és obtenir, després dels oportuns tràmits processals, una nova resolució del Tribunal Suprem per la qual s'anul·lin les anteriorment dictades amb notòria equivocació o error.

No obstant això, en aquest supòsit, manca d'efectivitat que el Tribunal Suprem, a través de l'esmentat recurs processal, porti a efecte una valoració concreta del contingut i abast de les sentències relatives al Sr. Companys en atenció als pronunciaments de la Llei 52/2007 de 26 de desembre i a la pròpia Declaració de Reparació i Reconeixement Personal expedida pel Ministre de Justícia, i en conseqüència anul·li les citades resolucions, ja que aquesta actuació no tindrà transcendència jurídica alguna perquè l'efecte que es pretén que no és un altre que la “desaparició” jurídica d'aquestes resolucions per la seva naturalesa intrínsecament injusta, s'ha produït *ope legis*, en ser considerades per expressa disposició legal injustes i il·legítimes per vicis essencials de fons i de forma i per haver-se generat en ocasió de la tramitació dels procediment que van donar lloc a les mateixes, una vulneració essencial de tots els drets i garanties inherents a un procés just, així com pel caràcter il·legítim dels òrgans sancionadors i de la pròpia legislació aplicada.

No concorre, en conseqüència, el pressupost essencial sobre el qual s'articula el recurs de revisió com és l'existència de sentència judicial ferma i plenament vigent. De fet, pretendre ara, després de l'entrada en vigor de la Llei 52/2007, de Memòria Històrica, la revisió, en sentit tècnic-jurídic, de les resolucions judicials dictades contra D. Lluís Companys i Jover, seria tant com reconèixer, implícitament, l'actual vigència i efectivitat de les mateixes malgrat la radical declaració d'injustícia i il·legimitat que contenen els articles 2 i 3 de la disposició legal abans citada.

És a dir, resulta improcedent iniciar el procés concret de revisió d'unes resolucions privades totalment d'eficàcia i validesa per decisió expressa i categòrica del legislador que com clarament indica en l'Exposició de Motius de la Llei 52/2007 de 26 de desembre vol així subratllar, de forma inequívoca, la manca actual de vigència jurídica d'aquelles disposicions i resolucions contràries als drets humans al mateix temps que contribueix a la rehabilitació moral dels qui van sofrir tan injustes sancions i condemnes.

No obstant això, com ja hem indicat, aquest efecte rehabilitador s'ha produït, en aquest cas, per aplicació directa de la llei. En altres paraules, no és possible utilitzar el recurs de revisió per deixar sense efecte per resultar injusta, equivocada o errònia una resolució que ja ha estat declarada pel legislador radicalment injusta o il·legítima, és a dir, contrària als valors essencials del nostre ordenament jurídic.

L'acord, després de fer un recorregut pel Dret Comparat, finalitza amb aquesta conclusió: Com hem indicat anteriorment la Ley de la Memoria Histórica 52/2007 de 26 de desembre ha declarat la il·legimitat per ser contraris a dret i vulnerar les més elementals exigències del dret a un judici just de, entre uns altres, els Tribunals de Responsabilitats Polítiques i els Consells de Guerra constituïts per motius polítics, ideològics o de creença religiosa així com la il·legimitat de les seves resolucions i concretament, per vicis de forma i fons, de les condemnes i sancions dictades per motius polítics ideològics o de creença imposades durant la Dictadura contra els qui van defensar la legalitat institucional anterior, previsió, aquesta, que aconsegueix plenament a les dues resolucions dictades respecte de D. Lluís Companys i Jover la revisió de la qual es pretén pel Govern de la Generalitat de Catalunya.

La declaració d'il·legitimitat dels Tribunals que van intervenir en les causes de referència –Tribunal Regional de Responsabilitats Polítiques de Barcelona, en procediment 8/1939 i Consell de Guerra d'Oficis Generals, en procediment sumaríssim 23.468/1940–, efectuada en dites en estimar que els esmentats òrgans van ser constituïts per raons ideològiques o polítiques i amb oblit de les més elementals garanties del dret a un jutge imparcial i a un procés just, determina, com a efecte derivat, que les seves decisions, i concretament les que ens ocupen, hagin de ser considerades inexistents en haver estat adoptades al marge de l'actuació d'un tribunal vàlidament constituït. És a dir, es tracta de supòsits en els quals les resolucions qüestionades manquen, en el moment actual, d'existència jurídica per emmalaltir d'un vici essencial i insubsanable quant al seu origen mateix en haver emanat d'òrgans declarats posteriorment no legítims.

Al seu torn, la Llei 52/2007 de 26 de desembre ha declarat també il·legítimes, en si mateixes considerada, les resolucions dictades per motius ideològics, polítics o religiosos per aquests tribunals per emmalaltir de vicis de fons i de manera que incideixen greument en principis informadors essencials de l'ordenament jurídic en un Estat de Dret com el principi d'igualtat davant la llei, el dret a no ser discriminat per raons ideològiques o religioses o per qualsevol altres circumstàncies personals o socials (article 14 CE), el dret a un Tribunal imparcial o el dret a un judici just amb totes la garanties (article 24.2 CE), drets reconeguts igualment per l'article 14 del Pacte Internacional de Dret Civils i Polítics i l'article 6 del Conveni Europeu per a la protecció dels Drets Humans i les Llibertats Fonamentals.

L'existència d'aquests defectes de fons i forma, de transcendència tal que provoca la declaració d'il·legitimitat de les resolucions per ells afectades, determina com a conseqüència jurídica la nul·litat radical d'aquelles per flagrant infracció d'aquests principis i oblit dels requisits essencials que disposen les normes de procediment (article 238.3 de la L.O.P.) ja que la nul·litat és la conseqüència inherent a la realització d'actes contraris a l'ordenament jurídic, com ha assenyalat algun doctrinal contraris a l'ordre públic sistemàtic. A ells es refereix, a propòsit de l'eficàcia general de les normes jurídiques, l'article 6.3 del Codi Civil que, igual que el seu precedent, l'article 4.1 del mateix text legal

declara la nul·litat de ple dret dels actes contraris a les normes imperatives o prohibitives tret que en elles s'estableixi un efecte diferent per al cas de contravenció. Es tracta, en definitiva, de supòsits de nul·litat radical o absoluta insubsanable i perpètua, és a dir, no susceptible de convalidar-se pel transcurs del temps, com ha assenyalat reiteradament la Sala Primera del Tribunal Suprem en sentències, entre moltes altres, de data 8-III-1994, 29-IV-1997, 14-III-2000 i 4-X-2006.

Tant les existències com la nul·litat radical o absoluta, conceptes jurídics que molts autors identifiquen com a expressió d'invalidesa màxima d'un acte jurídic, poden ser apreciades judicialment, en aquest cas el pronunciament dels tribunals tindrà un caràcter merament declaratiu, i que el que es pretén a través d'aquesta declaració és únicament la constatació de l'existència o inexistència d'un fet, d'un dret o d'una relació jurídica. No obstant això, el reconeixement d'aquesta nul·litat de ple dret no exigeix d'una resolució judicial sobre aquest tema, excepte en aquells casos en què l'acte que es considera nul o inexistent hagi generat efectes o una aparença externa de legalitat que sigui necessari destruir, per restablir precisament l'ordre jurídic pertorbat.

Certament, aquesta aparença de legalitat es va produir inicialment en relació amb les resolucions adoptades contra D. Lluís Companys i Jover pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques i el Consell de Guerra d'Oficials Generals, però aquesta aparença ha quedat completament destruïda, amb eficàcia *erga omnes*, després de la publicació de la llei 52/2007 de 26 de desembre que, com ja s'ha indicat, declara específicament la il·legimitat de les resolucions i condemes dictades en les indicades condicions i que destaca en la seva Exposició de Motius, de forma inequívoca, la manca actual de vigència jurídica d'aquelles disposicions i resolucions contràries als drets humans. Si les resolucions al fet que es refereix l'actual sol·licitud manquen *ope legis* de vigència jurídica, no existeix en realitat, sentència ferma que sotmetre a la revisió del Tribunal Suprem, per la qual cosa no concorre el pressupost bàsic essencial del recurs de revisió (art. 954 de la LECrim).

El canvi de la Fiscalia General (que sigui dit de pas li serveix per no pronunciar-se sobre la procedència o no d'interposar el recurs de revisió interessat pel Govern de Catalunya) té un clar fonament i transforma les

declaracions d'il·legitimitat i d'injustícia radical de tots els Tribunals franquistes i de les seves resolucions en el reconeixement i proclamació que aquestes resolucions «han desaparegut jurídicament», per la seva naturalesa intrínsecament injusta, *ope legis*, donada la seva consideració d'injustes i il·legítimes per vicis essencials de fons de tots els drets i garanties inherents en el procés just així com pel caràcter il·legítim dels òrgans sancionadors i de la pròpia legislació aplicada.

En altres paraules, la qual cosa en la llei es qualifica d'il·legítim i radicalment injust es converteix, en l'acord de la Fiscalia General, en inexistent per emmalaltir de vicis essencials o substancials «en haver emanat d'òrgans declarats posteriorment no legítims». Es tracta, doncs, d'actuacions i resolucions afectades de nul·litat màxima, radical o absoluta, insubsanable i perpètua, és a dir, no susceptible de convalidar-se pel transcurs del temps. S'afirma, també, que el reconeixement d'aquesta nul·litat de ple dret no exigeix una resolució judicial sobre aquest tema, excepte en aquells casos en què l'acte que es considera nul o inexistent hagi generat efectes o una aparença externa de legalitat que sigui necessari destruir per restablir precisament l'ordre jurídic pertorbat.

Estem davant una posició nova i imaginativa, però conforme amb l'ordenament jurídic, o per contra, davant una operació d'enginyeria jurídica destinada a evitar problemes a la Fiscalia General de l'Estat?

Atent a la situació plantejada i amb l'objectiu d'aclarir-la en seu legislativa com correspon, al grup parlamentari, al Congrés dels Diputats, d'Esquerra Republicana-Esquerra Unida-Iniciativa per Catalunya Verds va presentar una proposició de llei (publicada en el BOCG, de 23 d'abril de 2010) en la qual s'exposa i que el tema relatiu a la nul·litat de la sentència va concentrar bona part del debat parlamentari; que el grup Socialista va evitar el reconeixement d'aquesta nul·litat per raons de seguretat jurídica i de salvaguarda del principi de legalitat, rebutjant durant el tràmit parlamentari, les esmenes presentades que qüestionaven la legalitat dels tribunals i de les lleis en què es van basar per dictar les sentències; es va argumentar, pel Govern, en la presentació del projecte de llei davant la Càmera, que no es tractava d'un problema de caràcter jurídic sinó polític i que el reconeixement per llei de la

injustícia de tot l'ocorregut anava més enllà, quant a conseqüències de l'estricta demanda d'anul·lació, que el legislador, en definitiva, s'havia inclinat per la no explicitació de la nul·litat jurídica de ple dret per aplicació directa del text legislatiu 52/2007, de 26 de desembre.

La Fiscalia, ara, discrepa d'aquesta interpretació, i de ser correcta, la mateixa permetria satisfer plenament l'objectiu de reconèixer la nul·litat de ple dret de les citades sentències.

En virtut d'això es pretenia la modificació de l'apartat 3 de l'art. 3 de l'esmentada llei a fi de donar-li aquest redactat: «igualment, es declaren il·legítimes i en conseqüència nul·les de ple dret, per vicis de forma i fons, les condemnes i sancions dictades per motius polítics, ideològics o de creença per qualsevol tribunals o òrgans penals o administratius durant la Dictadura contra els qui van defensar la legalitat institucional anterior. Van pretendre el restabliment dels règims democràtics a Espanya i van intentar viure conforme a opcions emparades per drets i llibertats avui reconeguts per la Constitució».

És conegut que el nombre de proposicions de llei a presentar pels grups parlamentaris, especialment, els de reduïdes dimensions, és molt limitat. No consta que la citada hagi estat fins avui, presa en consideració. Així, en setembre de 2010, el grup proponent ha presentat una interpel·lació urgent.

En l'acord de la Fiscalia General subjeu l'exigència que la llei, per a la seva validesa, ha de ser legítima i justa.

El valor normatiu de la norma es fa dependre de la finalitat justa del precepte. La falta d'aquest requisit impedeix el naixement de la llei. No hi haurà llavors més que un acte de força. Característica de la doctrina tradicional espanyola ha estat el rigor amb el qual s'exigia que la llei tinguessis contingut moral, fos conforme al dret natural i servís al ben de la comunitat. És a dir, que la força obligatòria depenia de si el seu mandat era legítim i legal per poder cridar-se llei havia d'estar revestida de legitimitat interna (racionalitat del precepte). Que les lleis en la virtut de les quals es van realitzar els actes contemplats en la Ley de la Memoria Histórica no reunien aquests requisits de legitimitat i de justícia reconeguts pel nostre dret històric no mereix major atenció.

Qüestió diferent és la de si aquests requisits eren o no exigibles amb caràcter general, en els anys trenta i quaranta del segle passat, abans de la finalització de la segona guerra mundial.

En aquest temps, entre els tipus de dominació legítima (Max Weber), s'assenyalava la de caràcter carismàtic, basada en l'excepcional abandó a la voluntat d'una persona (el líder, el Duce, el Führer, el Caudillo).

Dret i llei estaven separats i oberta la possibilitat de l'antijurídic però legal. La legitimitat es reduïa a la legalitat. La llei era, sense més, legítima. Des d'aquesta òptica no és d'estranyar l'obediència de la burocràcia i d'àmplies capes de la ciutadania al feixisme, per la simple raó que havia arribat en poder legalment. Aquest era el règim jurídic vigent durant la dictadura franquista.

Avui, derrotat el nazisme, legitimitat i legalitat tornen a estar en relació recíproca, entenent a la legitimitat en el sentit de conformitat amb un dret supra positiu i amb la justícia.

La conclusió de l'acord de la Fiscalia General que les lleis repressives de Franco són nul·les i inexistents per manca dels requisits de legitimitat i de justícia no passa de ser una mera opinió doctrinal el fonament de la qual no passa de ser una especulació teòrica basada, més aviat, en la comoditat funcional d'un òrgan no destinat especialment a la interpretació jurídica.

El grup parlamentari promotor de la citada proposta legislativa tampoc les tenen totes amb si, i ha col·locat al govern en la tessitura d'acceptar aquesta opinió, i, per tant, procedir a la interessada modificació legal o bé rebutjar-la amb el consegüent acord de la confusió jurídica sobre aquest particular. I és que quan les coses no s'acaben de fer bé, acaben passant factura per molta que sigui la imaginació emprada.

I així ha succeït. El Butlletí Oficial del Congrés dels Diputats de 14.9.01 es fa ressò de la intervenció del grup parlamentari sobre la seva moció en la qual, extraient les conseqüències del Decret de la Fiscalia General, interessava que es modifiqués l'article 3.3 de la Ley de la Memoria Histórica en el sentit que s'establís la nul·litat de ple dret de les sentències en ella compreses, o, amb caràcter subsidiari, que es reformessin les corresponents lleis processals,

comuna i militar, a fi que les declaracions d'il·legitimitat habilitessin per sol·licitar la revisió d'aquestes sentències declarades il·legítimes.

El Partit Socialista va mantenir que el que es demanava era «un impossible jurídic» al no haver-hi major sanció que la declaració d'il·legitimitat i que, per tant, anava a votar en contra de la moció doncs no calia privar d'efectes jurídics a unes resolucions que mancaven d'ells.

Aquesta argumentació tenyida de sofisme, no va convèncer al Grup Basc, el qual, va fer una trucada a acabar definitivament la polèmica i a obrir una via possibilitadora de la nul·litat de la sentències; el Grup Català es va col·locar en una posició ambigua anunciant la presentació d'una proposició no de llei a fi que la Fiscalia General de les oportunes instruccions per a l'expedició de certificats de nul·litat d'aquelles.

La postura del Grup Popular, naturalment, va anar de total oposició a la moció d'Esquerra Republicana, la qual va ser desestimada.

La proposició no de llei del Grup Català de va publicar en el Butlletí del Congrés de 24 de setembre de 2010 i en ella s'instava al fet que el Govern donés les oportunes instruccions al Fiscal General de l'Estat perquè expedís a instàncies de part, certificacions i declaracions d'inexistència i nul·litat de ple dret de les resolucions dictades, durant i després de la Guerra Civil, referides en la llei 52/2007, de 26 de desembre.

Tot indica que el parany està tancat.

Els represaliats pel franquisme seguiran en l'actual situació i les sentències o resolucions dictades contra ells, declarades amb tota solemnitat, injustes i il·legítimes, no obstant això, seguiran vives i existents, al no haver-se decretat, per llei, la seva nul·litat tret que la Sala del Militar del Tribunal Suprem rectifiqués la seva posició i admetés que aquestes declaracions d'injustícia i il·legitimitat són constitutives de fets nous possibilitadores d'accés a la via del recurs de revisió. L'intent d'explotar, com ha fet, el Grup parlamentari Català, el decret de la Fiscalia General té poc avenir. És fum al servei de l'habilitat tècnica.

La República –i els republicans espanyols– estan acostumats a la negació

dels seus drets i a la frustració de les seves expectatives legislatives: primer van ser víctimes del Comitè de No Intervenció i de la política d'apaivagament davant el feixisme, després dels interessos dels aliats durant la segona guerra mundial, després del catolicisme internacional i de la Guerra Freda, i, finalment, del consens de la Transició.

Ai dels vençuts! El seu regne no és d'aquest món.

Malgrat tot, el debat parlamentari, amb esperances d'èxit més aviat reduïdes, segueix. ERC ha presentat una moció per modificar la Ley de la Memoria Histórica a fi que es proclamïn la inexistència i nul·litat de ple dret de les sentències dictades durant la guerra i la dictadura.

CIU, per la seva banda, ha formulat una proposició no de llei instant al Govern perquè ordeni al Fiscal General de l'Estat perquè expedeixi certificacions i declaracions sobre la inexistència o nul·litat de ple dret d'aquelles sentències.

I així estan les coses, de moment. De no canviar, i no hi ha expectatives que així vagi a succeir, el futur no és propici a l'optimisme.

Barcelona, gener de 2011

ANNEXOS

1. Disposiciones legales

- Ley 52/2007, de 26 de diciembre, por la que se reconocen y amplían derechos y se establecen medidas a favor de quienes padecieron persecución o violencia durante la guerra civil y la dictadura.
- Orden del Ministerio de la Presidencia de 31 de octubre de 2008, sobre pensiones – guerra civil.
- Real Decreto del Ministerio de la Presidencia de 3 de noviembre de 2008, sobre indemnizaciones – guerra civil.
- Real Decreto del Ministerio de Justicia de 3 de noviembre de 2008, sobre declaración de reparación y reconocimiento personal
- Instrucción de la Dirección General de Registros y Notariado de 4 de noviembre de 2008, sobre derecho de opción a la nacionalidad española.
- Orden de 6 de noviembre de 2008, del Ministerio de Cultura, sobre retirada de símbolos franquistas.
- Ley 2/2008, de 23 de diciembre, de modificación del apartado 1 del artículo 10 de la Ley 52/2007, de 26 de diciembre.
- Acuerdo de la Fiscalía General del Estado de 5 de abril de 2010.
- Proposición de Ley de Reconocimiento de la Nulidad de la Sentencias de los Tribunales de la Dictadura, presentada por el grupo parlamentario de Esquerra Republicana – Izquierda Unida – Iniciativa per Catalunya Verds.

2. Documentación nacional y extranjera relacionada con la Memoria Histórica

- Ley alemana de 25 de agosto de 1998 sobre la anulación de las sentencias nacionalsocialistas injustas dictadas por los órganos de la justicia penal y resoluciones de esterilización de los Tribunales de Salud Genética.
- Documento de 19 de Mayo de 2006 sobre el resarcimiento a las víctimas por motivos políticos y raciales tras la II Guerra Mundial. Francia, Italia, Alemania.
- Anteproyecto de ley presentado en el Parlament de Catalunya para su envío a las Cortes Generales, por la Fundació Carles Pi i Sunyer.
- Memoria para la superación de los efectos de la guerra civil a los 70 años de su comienzo, Àngel Garcia Fontanet, 2006.
- Informe de la Comisión de expertos para el Futuro del Valle de los Caídos

Llei alemanya del 25 d'agost de 1998
sobre l'anul·lació de les sentències nacionalsocialistes injustes dictades
pels òrgans de la justícia penal i resolucions d'esterilització dels Tribunals
de Salut Genètica

La Dieta Alemanya, amb la conformitat del Bundesrat (Cambra Alta), ha aprovat la següent llei:

Article 1

Llei sobre l'anul·lació de sentències nacionalsocialistes injustes dictades pels òrgans de la
justícia penal (NS-AuthG)

§ 1

Aquesta llei anul·la les resolucions condemnatòries posteriors al 20 de gener de 1933 que, en violació de les idees més elementals de la justícia, van ser dictades per motius polítics, militars, racistes, religiosos o ideològics per tal d'imposar o preservar el règim injust dels nacionalsocialistes. Es sobreseuran els procediments en què es basen aquestes resolucions.

§ 2

Com a resolucions en el sentit de § 1 s'entenen en especial:

- 1 . Les resolucions del Tribunal Popular,
- 2 . Les resolucions de les corts marcial instituídes mitjançant decret del 15 de febrer de 1945 sobre la creació de corts marcial (Butlletí Oficial del Reich, RGBI, I, pàg. 3),
- 3 . Les resolucions basades en les disposicions legals citades en l'annex

§ 3

(1). Si una resolució es fonamenta en la violació de diverses disposicions penals i si els requisits del § 1 , frase 1, en unió o no amb el § 2 , són aplicables només a una part de la resolució s'anul·larà tota la resolució, sempre que la part de la resolució que compleixi els requisits del § 1 , frase 1, en unió o no amb el § 2 no sigui d'importància menor.

(2) En cas de dubte sobre si procedeix o no aplicar a una causa els requisits de l'apartat 1, hom es basarà en la interpretació més favorable a l'autor del delict.

§ 4

(1). Si en les causes del § 3 no s'ha anul·lat una resolució en la seva totalitat, s'anul·larà prèvia petició la part de la resolució que compleixi els requisits del § 1 , frase 1, en unió o no amb el § 2 .

(2). Serà l'Audiència Provincial (Landgericht) qui dictarà la resolució inapel·lable.

§ 5

Aquestes disposicions no anul·laran les altres disposicions promulgades per a la reparació o supressió dels actes d'injustícia comesos pels òrgans de la justícia penal del règim nacionalsocialista.

§ 6

(1) Prèvia petició, la Fiscalia realitzarà una declaració judicial sobre si una sentència ha quedat anul·lada; en cas afirmatiu n'expedirà una certificació. Poden presentar la sol·licitud l'afectat i, després de la seva mort, els seus parents consanguinis i per afinitat en línia directa, els seus germans, el cònjuge i el promès (la promesa). Si han mort tots els titulars d'aquest dret o si són il·localitzables, el fiscal realitzarà aquesta declaració d'ofici, si es demostra que hi ha un interès justificat.

(2) L'òrgan competent serà la fiscalia que havia incoat el procés anterior a la resolució esmentada en el § 1. Si al districte judicial d'aquesta fiscalia ja no s'exerceix la jurisprudència alemanya, o si resulta impossible determinar la fiscalia, la competència recaurà en la fiscalia de la partida judicial on l'afectat tenia el seu domicili en cometre el delictes. Si en aquesta fiscalia ja no s'exerceix tampoc la jurisprudència alemanya, o si resulta impossible determinar-la per altres motius, serà el Tribunal Federal d'Alemanya qui assignarà el cas a una fiscalia. La fiscalia comunicarà al Registre Federal Central la declaració d'anul·lació de la sentència.

(3) L'apartat 1, frase 2, i l'apartat 3 s'aplicaran mutatis mutandis al § 4.

§ 7

L'anul·lació de la sentència inclou també l'anul·lació de totes les penes accessòries i conseqüències secundàries.

§ 8

La supressió de l'anotació al Registre de les sentències anul·lades es realitzarà conforme al § 6.

Article 2

Llei sobre l'anul·lació de resolucions d'esterilització dels anteriors Tribunals de Salut Genètica

§ 1

(1) S'anul·len les resolucions d'esterilització imposades i encara en vigor dictades pels tribunals conforme a la Llei per a la Prevenció de Descendents amb Defectes Genètics del 4 de febrer de 1933 (RGB1. 1, pàg. 528) i modificada per darrera vegada el 4 de febrer de 1936 (RGB1. 1, pàg. 119).

(2) L'anul·lació no es pot exercir en detriment d'un tercer.

Queden derogades les disposicions sobre la revisió de processos de salut genètica publicades el 26 de juliol de 1947 (Butlletí Oficial de la Zona Britànica, pàg. 110; BGB1. III 316-la).

Article 3

Aquesta Llei entrarà en vigor un dia després de la seva promulgació.

D'aquesta manera la susdita Llei s'atorga i es promulga al Butlletí Oficial de l'Estat.

Berlín, 26 d'agost de 1955

El President de la República Federal,
Roman Herzog

El Canceller federal,
Dr. Helmut Kohl

El Ministre Federal de Justícia,
Schmidt-Jürgens

El Ministre Federal de Finances,
Theo Waigel

**Butlletí Oficial de l'Estat, any 1998, part I, N° 58,
publicat a Bonn el 31 d'agost de 1998**

Annex (a l'article 1, § 2, n° 3)

1. Llei per a la supressió de la penúria del poble i el Reich, del 24 de març de 1933 (RGBI. 1, p.141)
2. Llei per al restabliment del funcionariat professional, del 7 d'abril de 1933 (RGBI. 1, p.175)
3. Llei per a la modificació de les disposicions del dret i el procediment penals, del 24 d'abril de 1934 (RGBI. 1, p. 341)
4. Llei per a la protecció dels símbols nacionals, del 19 de maig de 1933 (RGBI. 1, p. 285)
5. Llei contra la formació de nous partits, del 14 de juliol de 1933 (RGBI. 1, p. 479)
6. Llei sobre el plebiscit, del 14 de juliol de 1933 (RGBI. 1, p. 479)
7. Llei per a assegurar la unitat entre el Partit i l'Estat, de l'1 de desembre de 1933 (RGBI. 1, p. 1016)
8. Llei contra atacs amb traïdoria a l'Estat i al Partit i per a la protecció dels uniformes del Partit, del 20 de desembre de 1934 (RGBI. 1, p. 1289)
9. Llei sobre les banderes del Reich, del 15 de setembre de 1935 (RGBI. 1, p. 1145)
10. Llei per a la protecció de la sang i l'honor alemanys, del 15 de setembre de 1935 (RGBI. 1, p. 1145)
11. Llei de ciutadania del Reich, del 15 de setembre de 1935 (RGBI. 1, p. 1146)
12. Llei prussiana de la Policia Secreta de l'Estat, del 10 de febrer de 1936 (G. p. 21)
13. Llei de la Joventut Hitleriana, del 7 de desembre de 1936 (RGBI. 1, p. 993)
14. Decret sobre la col·laboració en l'encobriment d'empreses industrials jueves, del 22 d'abril de 1938 (RGBI. 1, p. 404)
15. Decret sobre la declaració del patrimoni de jueus, del 26 d'abril de 1938 (RGBI. 1, p. 414)
16. Llei de modificació del codi industrial del Reich alemany, del 6 de juliol de 1938 (RGBI. 1, p. 823)
17. Segon decret d'execució de la llei sobre el canvi de cognoms i noms, del 17 d'agost de 1938 (RGBI. 1, p. 1044)
18. Decret sobre passaports de jueus, del 5 d'octubre de 1938 (RGBI. 1, p. 1342)
19. Decret sobre l'exclusió dels jueus de la vida econòmica alemanya, del 12 de novembre de 1938 (RGBI. 1, p. 1580)
20. Ordenança policial sobre l'aparició pública dels jueus, del 28 de novembre de 1938 (RGBI. 1, p. 1675)
21. Decret sobre la verificació de l'ascendència alemanya, de l'1 d'agost de 1940 (RGBI. 1, p. 1063)

22. Ordenança policial sobre el distintiu identificador dels jueus, de l'I de setembre de 1941 (RGB1. 1, p. 547)
23. Decret sobre l'ocupació laboral dels jueus, del 3 d'octubre de 1941 (RGB1. 1, p. 676)
24. Decret del Führer sobre el status jurídic del NSDAP, del 12 de desembre de 1942 (RGB1. 1, p. 733)
25. Ordenança policial sobre el distintiu identificador dels treballadors i les treballadores de l'Est que es troben al Reich, del 19 de juny de 1944 (RGB1. 1, p. 147)
26. Les següents disposicions del codi penal del Reich alemany, de 15 de maig de 1871 segons la seva redacció vàlida el 30 de gener de 1946: §§ 2, p. 70. 16, apartat 3, § 42a n° 5, § 42k, 80 a 94 incl., § 102, 103, 112, 134a, 134b, 140, 140a, 140b, 141, 141a, 142, 143, 143a, 189 apartat 3, § 210a, 225b, 291, 353a, 370 n° 3
27. Llei sobre l'aplicació i execució de la pena de mort, del 29 de març de 1933 (RGB1. U p- 151)
28. Llei sobre la garantia de la pau del Reich, del 13 d'octubre de 1933 (RGB1. 1, p. 723)
29. Llei sobre mesures de defensa de l'Estat, del 3 de juliol de 1934 (RGB1. 1, p. 529)
30. Decret sobre el dret penal especial en temps de guerra i en intervencions singulars (decret sobre dret penal especial en l'estat de guerra), del 17 d'agost de 1938 (RGB1. 1939 I, p. 1455)
31. Decret sobre mesures radiofòniques extraordinàries, de l'I de setembre de 1939 (RGB1. 1, p. 1883)
32. Decret contra enemics del poble, del 5 de setembre de 1939 (RGB1. 1, p. 1679)
33. Decret sobre complementació de les disposicions penals per a la protecció de la capacitat militar del poble alemany, del 25 de novembre de 1939 (RGB1. 1, p. 2319)
34. Decret sobre protecció del Servei Alemany del Treball, del 12 de març de 1940 (RGB1. 1, p. 485)
35. Decret sobre protecció de la recollida de metalls del poble alemany, del 29 de març de 1940 (RGB1. 1, p. 585)
36. Decret sobre l'administració de justícia penal a polonesos i jueus dels territoris de l'Est incorporats, del 4 de desembre de 1941 (RGB1. 1, p. 758)
37. Decret del Führer sobre la protecció dels articles d'hivern recollits i destinats al front, del 23 de desembre de 1941 (RGB1. 1, p. 797)
38. Decret del Führer sobre la protecció de l'economia armamentística, del 21 de març de 1942 (RGB1. 1, p. 185)
39. Decret sobre protecció de les ensenyes de l'Exèrcit Alemany, del 3 de maig de 1940 (RGB1. 1, p. 277)
40. Decret destinat a assegurar l'estat de guerra total, del 25 d'agost de 1944 (RGB1. 1, p. 184)
41. Ordenança policial sobre l'accés a vaixells als ports alemanys, del 15 de setembre de 1944 (RGB1. 1, p. 223)
42. Decret per a assegurar el manteniment del front, del 26 de gener de 1945 (RGB1. 1, p. 20)
43. § 1 de la llei per a la modificació del codi penal del Reich, del 4 de setembre de 1941 (RGB1. 1, p. 549)

44. Paràgraf IV del decret del President del Reich per a la protecció del poble alemany, del 4 de febrer de 1933 (RGLB 1, p. 35)
45. Decret del Ministre de l'Interior del Reich sobre la prohibició de manifestacions comunistes a l'Estat Lliure de Saxònia, del 21 de febrer de 1933 (RGLB 1, p. 78)
46. § 5 del decret del President del Reich per a la protecció del poble i l'Estat, del 28 de febrer de 1933 (RGLB 1, p. 83)
47. Decret del President del Reich contra alta traïció al poble alemany i els actes d'alta traïció, del 28 de febrer de 1933 (RGLB 1, p. 85)
48. Decret del President del Reich per a la defensa contra agressions a traïció dirigides al govern del Moviment Nacional, del 21 de març de 1933 (RGLB 1, p. 136)
49. Decret del President del Reich sobre la concessió d'impunitat, del 21 de març de 1933 (RGLB 1, p. 134)
50. Llei sobre defensa contra delictes polítics, del 4 d'abril de 1933 (RGLB 1, p. 162)
51. § 1 de la llei sobre la concessió d'impunitat, del 23 d'abril de 1936 (RGLB 1, p. 378)
52. Llei contra el sabotatge econòmic, de l'1 de desembre de 1936 (RGLB 1, p. 999)
53. Llei de protecció dels distintius del Partit Obrer Nacionalsocialista Alemany, del 7 d'abril de 1937 (RGLB 1, p. 442)
54. Llei contra atracaments en carretera mitjançant la provocació d'accidents automobilístics, del 22 de juny de 1938 (RGLB 1, p. 551?)
55. §§ 3 i 8 de la llei per a la modificació del codi penal del Reich, del 4 de setembre de 1941 (RGLB 1, p. 549)
56. Ordenança policial sobre la fotografia i altres procediments de reproducció d'instal·lacions viàries importants, del 29 de març de 1942 (RGLB 1, p. 156)
57. Decret sobre l'ampliació i el reforçament de la protecció jurídic-penal contra la usurpació de la funció pública, del 10 de gener de 1945 (RGLB 1, p. 174)
58. Ordre del Führer per a la protecció de la recollida d'indumentària i estris per a l'exèrcit i la milícia popular alemanya, del 10 de gener de 1945 (RGLB 1, p. 5)
59. Decret sobre la jurisdicció penal aplicable a la milícia popular (VOSTVO), del 24 de febrer de 1945 (RGLB 1, p. 34)

inclosa l'aplicació de totes les normes, ordres i resolucions addicionals.

Resarcimiento a las víctimas por motivos políticos y raciales tras la II guerra mundial. Francia, Italia y Alemania

9 de abril de 2006

FRANCIA

El examen de la normativa francesa relacionada con la reparación de daños producidos en los años de ocupación por el ejército del Tercer Reich conduce a distinguir dos grupos de medidas, correspondientes a dos épocas muy separadas en el tiempo:

1º. En primer lugar, las medidas de reparación arbitradas **inmediatamente después de terminada la ocupación**. Enunciadas con **carácter general**, no distinguían la causa u origen del daño recibido.

2º. En segundo lugar, las medidas de reparación puestas en marcha **desde 1995 en adelante**. Estas provisiones han tenido por objeto específico la compensación de perjuicios derivados de la **legislación antisemita** aplicada en territorio francés entre 1940 y 1944.

Este panorama no hace sino traslucir la cuestión de fondo que durante décadas ha supuesto para Francia asumir la actuación del Estado francés durante la ocupación y, en concreto, la actitud colaboracionista del régimen de Vichy.

Terminada la ocupación, el régimen de Vichy quedó desplazado, los máximos responsables colaboracionistas fueron castigados como traidores, pero no se profundizó más. Prevaleció el criterio de colocar entre paréntesis la etapa de Vichy, hacer como si no hubiera existido y desdibujar la responsabilidad de las instituciones del Estado francés que habían quedado bajo la ocupación. Así se dio origen a una "memoria oficial", impulsada al alimón por gaullistas y comunistas, que en aquel momento respondía a una importante prioridad política: dar la imagen de una Francia digna capaz de situarse en pie de igualdad con las potencias aliadas. En concreto, se trataba de evitar el plan original de colocar a Francia, tras la recuperación territorial, bajo control administrativo aliado.

Todo muy lejos de reconocer de modo expreso y singular el horror relacionado con el genocidio contra los judíos y el apoyo prestado por el régimen de Vichy. Se abrió así una larga etapa de **amnesia nacional** que no empezó a remitir hasta entrados los años noventa. El reconocimiento de la responsabilidad del Estado francés en Vichy abrió una nueva línea de investigación histórica que desembocó en una nueva legislación indemnizatoria a favor de las víctimas de la represión antisemita.

1. Medidas de reparación iras el fin de la ocupación

La norma más relevante de esta primera etapa es la **Ordonnance¹ de 9 de agosto de 1944, relativa al restablecimiento de la legalidad republicana**. Sus dos primeros artículos tenían –y siguen teniendo, pues continúa en vigor– el contenido siguiente:

"Artículo 1.- La forma de gobierno de Francia es y sigue siendo la República. Jurídicamente, ésta no ha dejado de existir.

"Artículo 2.- En consecuencia, son nulos y sin efecto todos los actos constitucionales, legislativos o reglamentarios, así como las disposiciones tomadas para su ejecución, cualquiera que sea su denominación, promulgados en el territorio continental con posterioridad al 16 de julio de 1940 y hasta el restablecimiento del Gobierno provisional de la República."

Así pues, sobre la idea básica de negar toda legitimidad al régimen de Vichy, se declara la nulidad de todo acto jurídico realizado durante la ocupación.

En los preceptos siguientes, la norma se extiende a determinar qué categorías de actos abarca la nulidad establecida, que alcanza obviamente a los actos productores de daños de cualquier origen, y que a causa de esa nulidad son susceptibles de dar lugar a una restitución.

Entroncando con ese principio de reparación de daños, cabe destacar las siguientes normas inmediatamente posteriores:

- **Ordonnance 45 - 2059, de 8 de septiembre de 1945, sobre reparación de daños causados por la guerra.**

- **Ordonnance 45 - 2060, de 8 de septiembre de 1945, por la que los bienes arrebatados o destruidos a causa de la ocupación se asimilan a los bienes destruidos por actos de guerra.**

- **Ley 46 - 2389, de 28 de octubre de 1946, de reparación de daños (modificada por Ordonnance 58 - 1453, de 31 de diciembre de 1958).**

2. Medidas de reparación desde 1995 en adelante

La inversión del proceso de olvido se produjo de un modo progresivo, y vino en forma de declaraciones solemnes y actos simbólicos por parte de altas autoridades de la República. El Presidente Jacques Chirac en 1995, seguido por el Primer Ministro, Lionel Jospin, en señaladas fechas conmemorativas, se refirieron expresamente y por primera vez a *7a responsabilidad del Estado francés* de los años de la ocupación. Como diría Jospin, *"Francia ha tardado en reconocer la responsabilidad del Estado francés en la persecución y expolio de los judíos de Francia durante la segunda Guerra mundial"*.

¹. *Ordonnance*: figura normativa tradicional en el ordenamiento constitucional francés. Norma que dicta el Gobierno en materias de reserva de ley, normalmente con autorización del Parlamento y por un tiempo limitado. En la actual Constitución francesa (art. 38), las *ordonnances* se aprueban en Consejo de Ministros, oída el Consejo de Estado. Entran en vigor inmediatamente, pero prescriben si no se presenta en su plazo el proyecto de ley de ratificación.

La plasmación institucional y normativa de este proceso de rectificación puede apreciarse en la normativa siguiente:

2.1. La "Misión Mattéoli"

Por Decreto de 25 de marzo de 1997, el Gobierno francés creó una Misión de estudio, presidida por Jean Mattéoli (la denominada "Misión Mattéoli"), y encargada de llevar a cabo un análisis detallado en relación con las múltiples formas de expolio sufrida por los residentes judíos en Francia durante la segunda guerra mundial, y del alcance y los esfuerzos reparatorios realizados posteriormente.

Las conclusiones de los trabajos de la Comisión –informe presentado en abril de 2000– permitieron develar la amplitud de la expoliación *"acometida por los alemanes en la zona norte desde el comienzo de la ocupación, asumida por el régimen de Vichy y extendida por éste al conjunto del territorio nacional a partir de julio 1941"*, tocando todos los sectores de la economía, todas las ramas de la función pública, de la industria, del comercio y de los servicios.

Fue así como se descubrieron los siguientes sumandos del expolio:

- 80.000 cuentas bancarias y cartillas de ahorro;
- cerca de 6000 cajas de seguridad bloqueadas;
- 50.000 procedimientos de "arianización" de empresas entablados;
- más de 100.000 objetos de arte saqueados y muchos millones de libros robados;
- 38.000 departamentos vaciados.

El monto contabilizado de estas expoliaciones se eleva a más de 9.000 millones de francos, en cifras actuales. La Comisión determinó que el 90 por ciento de los bienes judíos expoliados fueron restituidos o indemnizados por vía de la normativa de reparación de daños aplicada al fin de la guerra. El resto que quedaba por indemnizar ascendía a 1.500 millones de francos.

Para gestionar esta nueva fase, la comisión Mattéoli recomendó la creación del órgano a que se refiere el apartado siguiente.

2.2. La Comisión para la Indemnización de las Víctimas del Expolio

Por **Decreto n° 99-778**, de 10 de septiembre de 1999, se crea una **Comisión para la indemnización de las víctimas de los expolios derivados de la legislación antisemita en vigor durante la ocupación**.

La Comisión se incardina en la oficina del Primer Ministro con la función de examinar las demandas presentadas por las víctimas o por sus herederos legales para la reparación de los daños ocasionados como consecuencia de los expolios cometidos al amparo de la legislación antisemita en vigor durante la ocupación alemana y el Gobierno de Vichy, y se encarga de investigar y proponer las medidas reparatorias, reparatorias e indemnizatorias pertinentes en cada caso.

La Comisión la **componen** magistrados y altos funcionarios, con **un** total de ocho personas. Su designación se hace por Decreto del Primer Ministro. A su vez, al servicio de la Comisión se encuentra un total de 28 ponentes ("*rapporteurs*").

Respecto del **funcionamiento** de la Comisión, el procedimiento comienza con

la presentación de una instancia escrita acompañada de todos los documentos que consideren de utilidad. Cada solicitud es instruida por un ponente. Finalizada la instrucción, el ponente formula en su informe una propuesta final motivada. El informe es elevado a la Comisión, que deberá adoptar finalmente una recomendación de indemnización por parte del Estado. Esta recomendación se eleva al Primer Ministro (a través de la Secretaría General del Gobierno) que en base a ella adopta una decisión definitiva.

2.3. Indemnización a los huérfanos de judíos deportados

La Comisión Mattéoli recomendó también que se facilitara una medida de reparación para los huérfanos de víctimas de la persecución antisemita,

Siguiendo la sugerencia, el Gobierno aprobó el **Decreto n° 2000-657, de 13 de julio de 2000**, que establece la posibilidad de que toda persona cuyo padre o madre hubiese sido deportado de Francia como consecuencia de las persecuciones antisemitas durante la ocupación, y hubiese muerto estando deportado, tendrá derecho a una medida de reparación, siempre que el beneficiario fuese menor de 21 años en el momento en que la deportación tuvo lugar.

La reparación puede consistir bien en una sola entrega de 180.000 francos, bien en una pensión vitalicia de 3.000 francos al mes, y en ningún caso es compatible con cualquier otra pensión vitalicia otorgada por los Gobiernos alemán o austriaco en base a los mismos hechos.

El procedimiento comienza con la presentación por parte de los interesados de una solicitud ante el Ministerio de Defensa (Dirección de estatutos, pensiones y reinserción social), a la que adjuntarán todos los documentos necesarios y, especialmente, aquellos justificativos de su filiación y de la deportación y muerte de su progenitor. La decisión final acordando o denegando la indemnización debe ser tomada por el Primer Ministro, a propuesta del Ministro de Defensa, en un plazo de cuatro meses desde la recepción de la solicitud.

2.4. Otras medidas rehabilitadoras

- Fundación para la Memoria de la Shoah (Holocausto)

Esta institución fue creada mediante **Decreto de 26 de diciembre de 2000**, Por *Shoah* se entiende todo el proceso llevado a cabo por el régimen nazi durante años con el objetivo de exterminar al pueblo hebreo. Esto es, el holocausto.

Su misión es la de prestar asistencia de toda naturaleza a las organizaciones dedicadas a apoyar a las víctimas del holocausto en sus necesidades. Para ello en un principio se estableció un fondo de 22.5 millones de dólares, en el que contribuyó la Banca, para hacer frente a los pagos decididos por la Comisión para la Indemnización de las Víctimas de los Expolios. Este fondo debería cubrir la plena restitución por parte del Gobierno francés, los bancos, y otras entidades públicas y privadas, de su enriquecimiento injusto derivado del expolio referido. Además, la Fundación recibe los fondos que, debiendo satisfacerse, no tengan derechohabientes conocidos.

- Día nacional conmemorativo

El 29 de octubre de 2000, la Asamblea nacional aprobó por unanimidad una **proposición de ley** presentada por un diputado socialista, declarando el 16 de julio "Jornada nacional en memoria de las víctimas de crímenes racistas y antisemitas del estado francés y de homenaje a los justos de Francia". Se eligió el día 16 de julio

porque en esa fecha tuvo lugar una redada antijudía en el Velódromo de Invierno, que dejó honda huella por su gravedad y volumen.

Introducción

A diferencia de Francia, las nuevas autoridades italianas tras la caída de Mussolini reaccionan inmediata y directamente para deshacer el entramado jurídico desarrollado por el régimen fascista. La nueva normativa es variada y extensa, anula leyes y actos de gobierno, y repone derechos y situaciones jurídicas que habían sido arrebatados. Y siempre sin eludir la referencia expresa a la causa y origen de los perjuicios sufridos, tanto si se trataba de perseguidos políticos antifascistas como por pertenencia a la raza judía.

Además, se adoptan medidas para el socorro y compensación de los perseguidos, e incluso se asume y reconoce la actuación de los partisanos en su lucha contra el fascismo, con procedimientos especiales para solicitar y validar los merecimientos alegados.

A continuación se enumeran las normas más importantes de este amplio proceso, con someras explicaciones en las más relevantes.

1. Normas para la reintegración de derechos de los judíos

Decreto de 20 de enero de 1944, n° 25. *Disposiciones para la reintegración en los derechos civiles y políticos de los ciudadanos italianos y extranjeros declarados o considerados de raza judía (y normas posteriores de modificación).*

Los destinatarios de esta norma "son reintegrados en el pleno disfrute de los mismos derechos y deberes civiles y políticos que cualquier otro ciudadano".

El Decreto ordena la **derogación genérica** de toda norma que limite derechos por motivos raciales, y además acomete una larga lista de **derogaciones específicas**, relativas a:

- Las normas fascistas "para la defensa de la raza italiana"
- Las normas que limitaban o prohibían el ejercicio de profesiones a ciudadanos de raza judía.
- Las normas que los excluían de participar en espectáculos
- Las normas que les limitaban sus facultades para hacer testamento

Sigue una serie de **medidas varias** que afectan a situaciones y relaciones jurídicas de todo tipo:

- Extinción de todo procedimiento penal en curso por violación de leyes raciales.
- Pérdida de eficacia jurídica de todas las condenas ya recaídas en la materia citada
- Nulidad plena de las disposiciones de revocación de la ciudadanía italiana.
- "Inexistencia" de las inscripciones registrales de carácter racial.
- Readmisión de los empleados del servicio público por motivos raciales
- Sistema de convalidación de estudios y títulos anulados.

Decreto legislativo de 20 de enero de 1944, nº 26. *Disposiciones para la reintegración en los derechos patrimoniales de los ciudadanos italianos y extranjeros declarados o considerados de raza judía (y normas posteriores de modificación).*

Esta norma es de contenido semejante a la anterior, pero dedicada a los expolios de todo tipo producidos y demás aspectos patrimoniales. Se faculta a los perjudicados para pedir la retrocesión de inmuebles y oíros tipos de bienes de que fueron desposeídos en el marco de la anterior legislación.

2. Medidas de contenido económico

Ley de 10 de marzo de 1955, nº 96, *sobre medidas a favor de los perseguidos políticos antifascistas o raciales y de sus familiares supérstites. (y modificaciones posteriores).*

Esta ley concede una pensión vitalicia a cargo del presupuesto del Estado a "los ciudadanos italianos que han sido perseguidos por su actividad política contra el fascismo", siempre que hayan sufrido una pérdida en su capacidad laboral de un 30 por ciento como mínimo, por alguna de las causas que especifica:

- a) Encarcelamiento por delito político; o por delito ordinario derivado la participación en manifestaciones antifascistas
- b) Confinamiento, campo de trabajo o encarcelamiento preventivo
- c) Actos de violencia o sevicias por personas dependientes del Estado o de formaciones militares o paramilitares fascistas.
- d) Persecución en el extranjero por actividades antifascistas, o por participación en la guerra de España o internamiento en campos de concentración.

La misma pensión vitalicia se asignará a quienes "hayan sufrido persecución por motivos de orden racial".

Cuando los perseguidos hayan muerto como consecuencia de tales circunstancias, sus familiares tendrán derecho a una pensión anual a cargo de los presupuestos del estado. Los hijos serán equiparados a los huérfanos de caídos en guerra.

Se establece un plazo de un año para solicitar estas pensiones. Las solicitudes serán valoradas por una Comisión de composición interministerial.

3. Normas sobre situación jurídica, calificación y reconocimiento a los partisanos

Cabe destacar las siguientes:

Decreto Legislativo de 12 de abril de 1945, nº 194. *Sobre no punibilidad de las acciones de guerra de los patriotas en la Italia ocupada.*

Decreto Legislativo de 21 de agosto de 1945, nº 518. *Disposiciones concernientes al reconocimiento de la calidad de partisano y al examen de las propuestas de recompensa.*

Decreto legislativo de 21 de diciembre de 1945, nº 917. *Extensión a los*

partisanos de las normas para la rehabilitación de los condenados que hayan participado en operaciones bélicas con lealtad y honor.

Decreto legislativo de 6 de septiembre de 1946, n° 93. *Equiparación, a todos los efectos, de los partisanos combatientes a los militares voluntarios que han operado con la unidad regular de las Fuerzas armadas en la guerra de liberación.*

Decreto Legislativo de 16 de septiembre de 1946, n° 304. *Reconocimiento de grados militares a los partisanos.*

Decreto legislativo de 16 de septiembre de 1946, n° 372. *Extensión a los partisanos combatientes y a las víctimas de las fuerzas nazi-fascistas de las disposiciones vigentes en materia de pensiones de guerra.*

Decreto Legislativo de 19 de abril de 1948, n° 517. *Normas para la sunción y la liquidación, por parte del Estado, de los débitos contraídos por las formaciones partisanas, para los fines de la lucha de liberación.*

Ley de 16 de marzo de 1983, n° 75. *Concesión de un diploma de honor que testimonie la calidad de combatiente porta libertad de Italia 1943-1945.*

4. Día conmemorativo

Una **Ley de 20 de julio de 2000, n° 211**, instituyó el Día de la Memoria, "en recuerdo del exterminio y de las persecuciones del pueblo judío y de los deportados militares y políticos italianos en los campos nazis".

La fecha establecida, el 27 de enero, fue la de demolición del campo de Auschwitz.

Introducción

Al terminar la 2ª Guerra Mundial los aliados impulsaron la concesión de indemnizaciones a las víctimas del régimen nacionalsocialista. En el marco de la legislación ordinaria aplicable entonces en materia de indemnizaciones sólo era posible la indemnización por daños personales y no la restitución por daños al patrimonio. Las primeras normas que empezaron a surgir con un contenido más amplio se originaron en los Estados federados (Länder).

Tras las primeras elecciones democráticas después de la guerra, en que Konrad Adenauer fue elegido Canciller Federal, se empezó a elaborar, un derecho de indemnizaciones para toda la Federación, con dificultades competenciales entre el Bund (la Federación) y los Länder.

A pesar de ello, la nueva normativa federal se abrió camino. Considerada en su conjunto, incorpora un **concepto general de rehabilitación** a las víctimas, que comprende los siguientes aspectos:

- Devolución de valores (bienes, patrimonio)
- Regulaciones específicas en la Función Pública y en la Seguridad Social.
- Rehabilitación jurídica para revocación de sentencias injustas como pérdida de la nacionalidad, desposesión de grados académicos o interdicción civil.
- Indemnizaciones por daños en las oportunidades de vida, privación de libertad, salud, progreso profesional.
- Pensiones

1. Legislación

1.1. Ley Federal de Indemnizaciones de 1953 (modificada en 1956)

Consta de 113 párrafos que definen los grupos de personas con derecho a indemnización, los hechos causantes, las autoridades competentes y las disposiciones sobre tramitación.

Esta Ley fue modificada por la Ley de 29-06-1956, que amplió el campo de aplicación subjetivo a las personas jurídicas, a artistas, científicos, familiares supervivientes de perseguidos asesinados, perseguidos por error y perseguidos por haber estado cercanos o vinculados a un perseguido.

La ley de 29.06.1956 consta de 10 Apartados y 241 párrafos.

Se considera **víctima** de la persecución nacional socialista a quienes, por causa de oposición política al régimen o por causa de raza, fe, o su ideología o concepto del mundo han sufrido medidas coercitivas y persecución nacionalsocialista que hayan ocasionado daños corporales, daños en su vida, salud, libertad, propiedad, patrimonio, carrera profesional o económica. Se enumeran otras situaciones subjetivas asimilables a la de víctima.

Tras definir el alcance del derecho a indemnización, se entra a detallar **los "hechos causantes"**, que son daños de diverso contenido:

- Daños a la vida
- Daños corporales o a la salud
- Daños a la libertad

- Daños a la propiedad (muebles e Inmuebles)
- Daños al patrimonio (valores)
- Daños por gastos especiales, multas, sanciones y costes
- Daños en el desarrollo económico y profesional
- Daños al progreso económico

Para todos ellos se establecen los criterios para el cómputo de la pensión o indemnización correspondiente.

Se determinan los órganos competentes y las normas de procedimiento.

1.2. Ley complementaria de 1965

Esta ley tiene el carácter de complementaria a la de indemnizaciones a las víctimas de la persecución nacionalsocialista de 29.06.1956. Su característica más significativa es que pone un tope temporal definitivo para las reclamaciones.

En efecto, prevé la posibilidad de reclamación para quien por motivos ajenos a su voluntad no haya podido respetar el plazo inicialmente fijado del 01.04.1958. Se fija una cláusula definitiva para no poder reclamar después del 31.12.1969 (Artículo VII del BEG). A partir de esta fecha no existe la posibilidad de presentar solicitudes de reclamación de indemnización por los motivos previstos en la ley.

1.3. Ley de anulación de sentencias de 1998

Esta Ley tiene por objeto la anulación de sentencias injustas de la justicia penal, así como la anulación de decisiones de esterilización de los antiguos Tribunales sanitarios de asuntos genéticos.

Esta Ley se conoce como Ley de Rehabilitación. Consta de 3 artículos y un Anexo. Afecta a sentencias penales que contradigan la idea de justicia emitidas con posterioridad al 30.01.1933, dictadas bajo el régimen nacionalsocialista por motivos políticos, militares, racistas, religiosos o de ideología o filosofía.

En el articulado se determinan los Tribunales competentes para emitir las sentencias de anulación, así como las personas con derecho a solicitar la anulación. Se cancelarán las anotaciones registrales en el Registro Federal Central.

El Artículo 2 se refiere a la anulación concreta de las decisiones sobre esterilización emitidas por los anteriores Tribunales sanitarios de asuntos genéticos. Consta de 2 párrafos. El primero anula las decisiones firmes en este sentido. La anulación no puede hacerse valer en perjuicio de terceros.

El Anexo enumera todas las disposiciones con valor normativo (leyes, órdenes, decretos) emanados del régimen nazi y que sirvieron de fundamento para las sentencias anulables.

1.4. Ley de creación de la Fundación "*Memoria, responsabilidad y Futuro*"

Esta Ley, de 02.08.2000, consta de un preámbulo y 20 párrafos.

La ley parte de la base de que el Estado nacionalsocialista infringió los derechos de las víctimas mediante trabajos en régimen de esclavitud, de coacción, mediante deportaciones, detenciones, arrestos, encarcelamientos o explotación laboral. Las empresas alemanas que contribuyeron a estas injusticias son responsables

históricamente y deben contribuir a hacer justicia.

La ley crea esta Fundación como entidad de derecho público con personalidad jurídica propia (§ 1) con sede en Berlín. Son socios fundadores la Federación (*Bund*) y las empresas. Las aportaciones dineradas están exentas de impuesto de sucesiones y del impuesto sobre donaciones o transmisiones patrimoniales.

El fin fundacional consiste en allegar medios financieros para concesión de prestaciones a disposición de antiguos trabajadores forzosos o que hubieran sido víctimas de injusticias nacionalsocialistas.

Los órganos de la Fundación son el *Kuratorium*, compuesto por 27 miembros, y la Junta Directiva.

La Fundación dispone de un "Fondo Memoria y Futuro" con el fin de facilitar proyectos con el capital disponible en beneficio de los supervivientes del régimen nacionalsocialista y que sirvan para el entendimiento entre los pueblos, los intercambios de jóvenes, la justicia social, la memoria de las amenazas de los sistemas totalitarios, la cooperación internacional en temas humanitarios, el recuerdo de las víctimas que fallecieron, así como el interés de sus supervivientes.

2. Otras medidas rehabilitadoras

2.1 Día de luto nacional (*Volkstrauertag*)

Esta jornada se celebra en Alemania a nivel regional, en ciudades y ayuntamientos y con una conmemoración en el Bundestag. El objetivo de este día es recordar a las víctimas de las dos guerras mundiales y a los perseguidos por la violencia y el terrorismo.

2.2. Día en memoria de las víctimas de la violencia nacionalsocialista

Este día –27 de enero– fue instituido por el Presidente Federal Herzog.

Coincide con la fecha en la cual en 1945 fue liberado el campo de concentración de Auschwitz. Se recuerda la inhumanidad organizada del régimen nacionalsocialista y los millones de judíos muertos y demás perseguidos. Recordando Auschwitz se recuerdan simultáneamente todos los demás campos de concentración y el sistema de violencia y desprecio humano.

Manifiesta un triple compromiso:

- Impedir que las víctimas y perseguidos caigan en el olvido.
- Un encuentro respetuoso y de consideración con los sobrevivientes.
- Y la intención de educar a las generaciones posteriores en la implicación a favor de la dignidad humana y en el respeto a los que piensan de otra forma, en la democracia, la libertad y el Estado de Derecho.

ANTEPROYECTO DE LEY DENOMINADO
“DE REGULARIZACIÓN DE SITUACIONES JURÍDICAS
ORIGINADAS POR LA GUERRA CIVIL”

Elaborado por la Fundació Carles Pi i Sunyer y presentado
en el Parlament de Catalunya para su envío a las Cortes
Generales

Constituye uno de los objetivos principales del Estado social y democrático de Derecho el logro de la justicia, de la concordia, de la paz civil y de la reconciliación.

Para alcanzar estos objetivos se considera preciso, al mismo tiempo, abordar con decisión y prudencia las consecuencias, aún perdurables en nuestra sociedad, de la guerra civil de 1936-1939.

El tiempo transcurrido, la presente realidad, así como la tolerancia y la comprensión que son necesarias para el refuerzo de un sistema político basado en la integración de todos los ciudadanos, justifican la idea de hacerlo mediante la aprobación de este texto legislativo de regularización de las situaciones jurídicas originadas por la guerra civil.

Gobernar, bajo la Constitución, consiste en introducir, en el conjunto vivo de la colectividad, el suave régimen de la armonía social con la recuperación de la memoria histórica.

La guerra de 1936-39 fue un enfrentamiento fratricida en el marco del dramático escenario europeo de su tiempo. El valor demostrado en defensa de las ideas de unos y otros no puede hacer olvidar que en la guerra y en la posguerra se realizaron actuaciones injustificables aún en tiempos de excepcionalidad.

El heroísmo de muchos, en las trincheras y en la retaguardia, no fue inútil. Ha sido semilla y ejemplo para la construcción del Estado democrático y social de Derecho proclamado en la Constitución de 1978 que preside la actual etapa de convivencia pacífica y de concordia civil.

Son muchas las disposiciones que se han promovido para reparar los efectos nocivos de aquellos años, pero todavía quedan rescoldos que deben ser abordados para el triunfo de su liquidación definitiva.

Ha llegado el momento de saldar la deuda que la sociedad tiene con ellos. El reloj de la historia marca la hora de hacer justicia, especialmente, a los que todo lo dieron y nada recibieron y de otorgar reconocimiento por su enseñanza y sacrificio.

Este es el objetivo que pretende esta ley. Para lograrlo se procede a la delimitación de su ámbito material y temporal, que debe abarcar todos aquellos años en los que, en mayor o menor medida, el Estado de Derecho no estuvo en vigor y comprender todas

aquellas resoluciones dictadas, por motivos políticos, por los diversos órganos judiciales y administrativos.

La ley abre una vía, de tiempo determinado, para reconsiderar aquellas resoluciones y privarlas, en su caso, de su fuerza de cosa juzgada. Para ello se determinan los Tribunales competentes, los cuales deberán adoptar sus decisiones a la luz de la actual legislación. Se facilita el acceso a la tutela judicial mediante el reconocimiento de una amplia legitimación para la promoción de las acciones correspondientes. Se establece un tipo de proceso que, dentro del adecuado según la naturaleza de la resolución objeto de revisión, introduce las peculiaridades que se consideran idóneas para el adecuado examen de las demandas formuladas con reconocimiento, de ser factible, de las situaciones jurídicas individualizadas de los afectados.

También se dispone que los procesos de esta ley gozarán de preferencia y de gratuidad; se habilita, asimismo, unas vías para su agilización si concurren determinadas circunstancias y, después de establecer que el régimen impugnatorio será el ordinario según la clase de proceso, se procede, conforme a los principios de igualdad y de generosidad, a extender los derechos de esta ley a las personas que, en su momento, no se acogieron a la de 8 de Mayo de 1939, que expresamente se deroga. Por último, se prevé la entrada en vigor y caducidad de esta ley y se otorga la condición de supletorio al conjunto del ordenamiento procesal y orgánico judicial.

ARTÍCULO 1.

Todas las sentencias o resoluciones revestidas de fuerza de cosa juzgada y dictadas por Juzgados, Tribunales u otros órganos análogos civiles, penales, contencioso-administrativos, sociales/laborales o militares, fundadas en motivos políticos, sociales o ideológicos, privativas o limitadoras de cualquier tipo de derechos, durante el período comprendido entre el 17 de Julio de 1936 y el 20 de Noviembre de 1975, podrán ser privadas de su firmeza en los términos señalados en esta Ley.

ARTÍCULO 2.

Son competentes para el conocimiento de los procesos de esta ley, los Juzgado o Tribunales que en la actualidad lo sean por razón de la materia, según las siguientes determinaciones:

- 1) Las respectivas Salas, competentes según la materia, del T.S. si se trata de sentencias o resoluciones dictadas por cualquiera de ellas.
- 2) La Sala de lo Militar del T.S. de referirse a sentencias o resoluciones del Consejo Supremo de Justicia Militar.
- 3) Las Salas de lo Penal del T.S.J. del domicilio del promotor de promoverse la revisión de las sentencias/resoluciones de los Tribunales penales ordinarios o militares u órganos análogos o de los juzgados/tribunales de Responsabilidades políticas o de Represión de la Masonería y del Comunismo.

4) Las Salas de lo Civil, Contencioso-Administrativo y Social de los T.S.J. del domicilio del actor de impugnarse sentencias o resoluciones dictadas por Juzgados/tribunales u órganos análogos civiles, contencioso-administrativos o laborales.

ARTÍCULO 3.

La legitimación para promover las acciones de esta Ley en relación con estas sentencias/resoluciones, se rige por las normas vigentes en cada uno de los procesos.

Se reconoce también legitimación a todas aquellas personas, grupos, sindicatos, asociaciones o partidos políticos que tengan interés en el correspondiente proceso por haber sufrido perjuicio directo o indirecto con la sentencia/resolución pronunciada con antelación.

ARTÍCULO 4.

Se considera parte demandada:

- 1) El Ministerio Fiscal, civil o militar si se trata de procesos penales anteriores, la revisión de los cuales no hayan sido promovida por los mismos.
- 2) La Abogacía del Estado en el resto de procesos.
- 3) Los interesados en el mantenimiento de las sentencias/resoluciones la revisión de las cuales se pretende.

ARTÍCULO 5.

Los recursos interpuestos o los procesos promovidos al amparo de esta ley serán resueltos de conformidad con el Derecho vigente en la fecha de la presentación del escrito inicial del proceso regulado en esta ley.

ARTÍCULO 6.

Los juzgados/tribunales indicados en esta Ley extenderán su competencia al conocimiento de todas las pretensiones derivadas de los hechos objeto del proceso principal.

ARTÍCULO 7.

Los juicios serán tramitados de conformidad con las normas procesales que sean de aplicación y con sujeción a las siguientes reglas:

1) Se iniciarán mediante un escrito de interposición del Juicio reducido a identificar el proceso anterior y a solicitar que aquel se tenga por promovido y a que se proceda al emplazamiento en el plazo de nueve días de los demandados.

2) El Juez/Tribunal procederá, de oficio o a instancia de parte, de considerarlo conveniente, al anuncio de la presentación del juicio y remitirá oficio para su publicación por el órgano competente al B.O.E. o al Diario Oficial de la Comunidad Autónoma, en el que se concederán quince días para la personación de quien tengan interés legítimo en sostener la conformidad a Derecho de la sentencia/resolución cuya revisión se pretende. En todo caso se procederá a los emplazamientos interesados en el escrito inicial.

3) Simultáneamente, el Juez/Tribunal, requerirá, a excepción de que dispusiere de ellas, el envío de las actuaciones al Tribunal, órgano o Centro en que se estuvieran depositadas, que serán remitidas con urgencia y, en todo caso, en el plazo máximo de veinte días a contar desde la entrada en el registro del organismo requerido.

4) De no ser posible la localización, presentación en todo o en parte de las actuaciones, se procederá a su reconstrucción de acorde con lo establecido en los artículos 232 a 235 de la LEC.

5). Recibidas las actuaciones en el Juzgado o Tribunal y comprobados y, en su caso, completados los emplazamientos, se acordará que se entreguen a la actora para que deduzca demanda en el plazo de treinta días. Una vez presentada se dará traslado de la misma, con entrega de las actuaciones, a los demandados para que la contesten en el plazo común de treinta días.

6). El actor podrá solicitar en su demanda que el juicio se falle sin necesidad de prueba ni tampoco de conclusiones. Si la parte demandada no se opone, el juicio será declarado finalizado, sin más trámites, por sentencia, excepto si juez/Tribunal acuerda, con intervención de las partes, la práctica de cualquier diligencia de prueba que crea conveniente.

7) Las partes, en sus escritos de demanda o contestación interesaran el recibimiento a prueba y expondrán los medios probatorios de que intenten valerse. En ningún caso podrá oponerse la excepción de cosa juzgada derivada de sentencias o resoluciones dictadas en los casos recogidos en el artículo 1º de la presente Ley.

El recibimiento a prueba se acordará si lo pide alguna de las partes y si hay disconformidad con los hechos.

La admisión y práctica de los medios probatorios se producirá de conformidad con lo dispuesto en las leyes de cada proceso, pero su práctica tendrá lugar en una vista pública ante el Juzgado o Tribunal.

8) Practicada la prueba, el Juez/Tribunal acordará la celebración de vista dentro del plazo de diez días o el trámite de conclusiones a cumplimentar, por el actor y los demandados, sucesivamente, en el mismo término.

Si existieran diversos demandados, el plazo será común a todos ellos.

9) Si las actuaciones respecto de las cuales pueden utilizarse los derechos concedidos por esta ley hubiesen desaparecido o faltasen en ellas elementos de comprobación substanciales o necesarios para un pronunciamiento en justicia, a instancia de parte, el Juez/Tribunal suspenderá el curso del proceso durante el plazo máximo de un año para su aportación, por lo que el juez/Tribunal practicará las pruebas que sean convenientes interesando la colaboración precisa tanto de los funcionarios públicos y de las Autoridades como de los particulares.

10) La sentencia se dictará en el plazo de diez días desde que el juicio haya sido declarado finalizado y decidirá todas las cuestiones controvertidas en el proceso.

La sentencia contendrá alguno de los siguientes fallos:

a) Inadmisibilidad del proceso.

b) Estimación o desestimación de la demanda.

11) La sentencia declara la inadmisibilidad del proceso o de alguna de sus pretensiones en los casos siguientes:

a) Que el Juez o Tribunal no tenga jurisdicción o competencia.

b) Que se haya presentado por persona incapaz no debidamente representada o legitimada.

c) Que tenga por objeto supuestos diferentes de los contemplados en esta Ley.

d) Que exista litispendencia.

e) Que se haya presentado el escrito inicial del proceso una vez agotado el plazo de vigencia de la presente Ley.

12) De estimarse la demanda, se rescindirá la sentencia o resolución impugnada y, si se hubiera pretendido el reconocimiento de una situación jurídica individualizada se reconocerá dicha situación jurídica y se adoptaran cuantas medidas sean necesarias para el pleno restablecimiento de la misma.

13) Los procesos establecidos en esta ley gozarán de preferencia y serán gratuitos. El encabezamiento y fallo de las sentencias estimatorias, a solicitud de la parte interesada, se publicaran en el B.O.E. o en el diario oficial correspondiente.

14) Los Juzgados/Tribunales, de oficio o a solicitud de parte, una vez formalizadas la demanda y la contestación, podrá someter a la consideración de las partes el reconocimiento de los hechos o documentos así como la posibilidad de conseguir un acuerdo que finalice el juicio.

Asímismo si en el proceso no se hubiera personado ninguna de las partes demandadas, el juez/Tribunal, una vez presentada la demanda, a instancia de parte, podrá dictar sentencia de acuerdo con las peticiones de los promotores del juicio.

El acuerdo conseguido o esa sentencia no se homologará o pronunciará si lo acordado o solicitado fuera manifiestamente contrario al ordenamiento jurídico o lesivo al interés público o de terceros.

ARTÍCULO 8.

Contra las sentencias y demás resoluciones de los juzgados/Tribunales en aplicación de la presente Ley cabrán los recursos, en su caso, establecidos en las correspondientes leyes procesales.

ARTÍCULO 9.

La presente Ley es de aplicación a las personas físicas o jurídicas que pudieran acogerse al régimen establecido en la Ley de 8 de Mayo de 1939, sobre nulidad de actuaciones practicadas durante la guerra civil en el territorio nacional leal a la República.

DISPOSICIÓN DEROGATORIA ÚNICA

Quedan derogadas las siguientes disposiciones:

- a) La Ley de 8 de Mayo de 1939.
- b) Todas aquellas que se opongan a lo establecido en esta ley.

DISPOSICIÓN FINAL PRIMERA

La presente Ley entrará en vigor a los tres meses de su publicación en el B.O.E. y su vigencia será la de cuatro años a partir de su completa publicación.

DISPOSICIÓN FINAL SEGUNDA

Para aquello que no esté previsto en la presente ley será de aplicación supletoria la Ley Orgánica del Poder Judicial y las Leyes de Enjuiciamiento Civil y Criminal, Ley Reguladora de la Jurisdicción Contenciosa Administrativa, Ley Procesal Militar y de Procedimiento Laboral.

DISPOSICIÓN FINAL TERCERA

Se faculta al Gobierno y, especialmente, a los Ministerios de Justicia, Hacienda, Interior y Defensa para adoptar cuantas disposiciones complementarias sean necesarias para el desarrollo y ejecución de esta Ley.

Memoria para la superación de los efectos de la guerra civil a los 70 años de su comienzo.

Àngel Garcia Fontanet. Presidente de la Fundació Carles Pi i Sunyer

Introducción

Se ha dicho, recientemente, con acierto, que si la guerra civil no hubiera estado acompañada de la represión durante la guerra y de la franquista, además, en la terrible post guerra, aquella por si sola no tendría el protagonismo que todavía, hoy, presenta.

Lo que convierte en necesaria la rehabilitación de la memoria de las personas injustamente sancionadas/condenadas y la revisión de determinadas situaciones generadas en el curso del periodo bélico y post bélico, es la existencia de esa represión, no la guerra por atroz que fuese. Nadie discute los hechos ocurridos durante los combates en los diversos frentes. Hace tiempo que son historia.

La finalidad de este estudio no es la de resucitar viejos enfrentamientos ni tampoco el de pasar cuentas a nadie. Se trata de ayudar a unas personas y de reconocerles unos derechos, aunque sean, principalmente, de carácter moral, de los que fueron privados en circunstancias y con unos procedimientos excepcionales, sin perjuicio para nadie.

La primera de sus partes es un recordatorio de algunas de las prebendas recibidas por los vencedores de la guerra civil mientras los vencidos eran objeto de olvido, exilio o represión o sometidos a silencio forzoso. Eran la Anti España. También se analizará lo que representó para los fascistas el final de la II Guerra mundial en Europa para su comparación con lo sucedido en España entonces y después.

La segunda parte está referida al examen de un proyecto legislativo tendente a regularizar las situaciones, todavía subsistentes, derivadas de aquel periodo histórico, que por su injusticia merecen ser sometidas a un proceso de revisión. Resulta inadmisibles que el Tribunal Supremo pueda fundar su negativa a revisión sentencias dictadas en el periodo franquista con el argumento de que estaban ajustadas a la legalidad vigente cuando se trataba de una legislación contraria al Derecho y a la moral de Occidente y aplicada por Tribunales de excepción carentes de neutralidad y de independencia.

Próximo a cumplirse el 70 aniversario del inicio de la Guerra Civil alguno de sus efectos están, aún, desafortunadamente presentes, en la realidad española.

¿Por qué? Las causas son diversas. El franquismo mantuvo vivo, hasta el último momento, su espíritu.

Esta circunstancia, constituyó uno de los pilares de su permanencia y duración.

Explotó el miedo de los españoles a sí mismos y, además, fabuló con el peligro comunista, que le ayudó, también, para integrarse, aunque de forma vergonzante, con

las potencias occidentales. Sabía que el día que se superase el clima de la Guerra Civil, el Régimen, desaparecería al ser abandonado por muchos de sus aliados. Así se explica su agria reacción ante el denominado “contubernio de Munich”, que buscaba, precisamente, la reconciliación nacional que convertía al franquismo en lo que, en 1962, realmente era: una antigualla política hija del fascismo del periodo de entreguerras, tolerado, por las necesidades de la guerra fría. El franquismo era la Guerra Civil. Nunca la olvidó y jamás perdonó a los vencidos a los que consideró, siempre, como mínimo, malos españoles.

La transición, como no podía ser menos, significó el abandono de ese ideario y puso las bases para la implantación del vigente sistema constitucional que, en medida notable, normativiza la ideología de la II República con total repudio del franquismo político. Se promulgaron una serie de disposiciones tendentes a la pacificación y a la reconciliación nacional (Ley de Amnistía, reconocimiento de derechos y de indemnizaciones a los vencidos, restitución del patrimonio incautado a los partidos políticos y sindicatos de la anteguerra, etc.etc).

En bien de la paz nacional se renunció a cualquier operación de exigencia de responsabilidades por los hechos cometidos durante la prolongada duración del franquismo. Toda su actuación ha quedado, jurídicamente, impre-juzgada. El sacrificio de los vencidos fue -y es- importante y, a veces, cabe pensar que no suficientemente valorado.

Hubo un pacto, no escrito, de silencio acerca de esta materia.

La extensión y gravedad de lo sucedido ha impedido que ese olvido haya sido absoluto. Son muchas las personas que fueron testigos -o víctimas- que todavía viven y están, sobre todo, sus descendientes que no piden revanchas o algo similar. No. Lo pasado pasado está para bien de todos aunque para algunos lo sea más, que para otros.

Lo que ahora, se interesa, no va en contra de nadie ya que sólo se pretende el reconocimiento y rehabilitación de aquellos que, en circunstancias excepcionales, fueron tratados con un rigor también extraordinario, cuando se ha alcanzado y consolidado la normalidad política. Es el momento de hacerlo.

Así lo ha entendido el actual Gobierno, el cual, se ha comprometido a presentar, en el periodo legislativo que finaliza el verano próximo, un proyecto de Ley (que se está elaborando en la Presidencia del Gobierno) dirigido a regular – y solucionar- de manera equilibrada, razonable y en la medida de lo posible, las cuestiones pendientes desde la guerra y subsiguiente represión.

El objetivo de este trabajo es ayudar en este propósito recordando algunos antecedentes, aunque parciales, de las raíces de la citada problemática.

I. El apoderamiento administrativo y laboral de España por el franquismo (1936-1945)

La política de los iniciadores –después vencedores- de la guerra, en todo momento fue de una claridad meridiana: represión para los vencidos, beneficios para los vencedores. Discriminación total.

La represión, la más importante a que ha sido sometido un pueblo de Occidente, en el siglo XX por parte de su propio gobierno es, en sus líneas generales conocida y, en todo caso, no es el objeto de este estudio.

La enumeración de todas las ventajas concedidas a los del bando vencedor sería improba. De entrada se renuncia, entre otras, a abordar las concedidas a la Iglesia Católica en materias de financiación, moral o educación. Tampoco se analizan aquellas que, por su naturaleza, fueron acompañadas de opacidad, ni la superación de pruebas selectivas de toda índole mediante la presentación a exámenes denominados “patrióticos” o “de arriba España”.

Serán, exclusivamente, objeto de examen aquellos beneficios publicados en el Boletín Oficial del Estado, principalmente, durante los años 1936-1945.

Son, en su gran mayoría, ventajas o privilegios concedidos a excombatientes, excautivos, mutilados o personas víctimas o perjudicados por los denominados “rojos”. Mientras a ellos se les otorgaba esas recompensas, las personas pertenecientes al bando republicano que estaban en idénticas o peores condiciones perdían su vida, su libertad, su empleo o comían el amargo pan del destierro.

La valoración de esas ventajas no ha de hacerse desde la actual perspectiva. Hay que situarse para hacerlo en la pobre y silenciada España de aquel tiempo, arrasada por la guerra y empavorecida por la represión.

También es importante para esa correcta valoración que las vacantes a ser cubiertas eran más numerosas debido a la muerte, destitución o exilio de los que las ocupaban antes del 18 de Julio.

1. Inválidos o mutilados de guerra nacionales.

Las disposiciones que les afectan son: a) el Decreto de 27 de febrero de 1937 en el que se señalaba unas retribuciones muy superiores a las percibidas en activo a todos los pertenecientes al Ejército y a los que estaban integrados en el mismo se les asimilaba, a estos efectos, a determinadas categorías militares. El Estado les proporcionaba asistencia médica, farmacéutica y ortopedia gratuita.

b) El Decreto de 6 de abril de 1938 y la Ley de 22 de julio de 1939 concediéndoles preferencias para la provisión de Administraciones de Loterías, Expendedurías de Tabaco y Agencias de surtidores de gasolina. El Decreto de 17 de Mayo de 1940 completa las anteriores normas que fueron renovadas por Decreto de 9 de Agosto de 1974.

- c) La Ley de 25 de Agosto de 1939 en la que se regula la prelación, entre otros, a los mutilados, para ocupar el 20% de las plazas existentes en las categorías inferiores de las plantillas de los diferentes servicios de los Ministerios, Diputaciones y Corporaciones o entidades que realicen o exploten o sean concesionarios de servicios públicos. Esta preferencia se extendió por O.M. de 30 de Octubre siguiente, para cubrir las plazas existentes en los municipios u organismos análogos. La Ley fue completada por la orden de 4 de Julio de 1940.
- d) La orden de 14 de Noviembre de 1939 concedió beneficios arancelarios a la importación de vehículos necesarios para el desplazamiento de los mutilados.
- e) En la orden de 17 de Noviembre de 1939 dispuso que los suboficiales del Ejército, Caballeros mutilados, podían pasar a ocupar los puestos de Auxiliares de Oficina en el Ministerio del ramo.
- f) La orden de 7 de Diciembre de 1939 se reservaba a favor de los Mutilados el 20% de las plazas a ser cubiertas en los cuerpos de Judicatura, Ministerio Fiscal, Secretariado del Tribunal Supremo y Audiencias y Secretarios judiciales.
- g) La circular de 27 de Enero de 1940 concede a los Maestros de Primera Enseñanza pertenecientes al Cuerpo de Mutilados, escuela en la provincia donde desea ejercer el cargo.
- h) Orden de 12 de Julio de 1940. De colocación de Mutilados en las cooperativas.
- i) Orden de 28 de Febrero de 1941 por la que se concede el acceso, en propiedad, al título de Maestro Nacional, sin necesidad de oposiciones, a los mutilados. En igual sentido las ordenes de 7 de octubre de 1938 y 15 de marzo de 1943 de ingreso en el Cuerpo de Registradores de la Propiedad a los Mutilados con algún ejercicio aprobado en oposiciones celebradas antes del inicio de la guerra.
- j) Orden de 12 de enero de 1945, sobre ocupación por Caballeros Mutilados de plazas de carteros rurales y cubiertas, con anterioridad por titulares depurados.
- k) Orden de 10 de octubre de 1945, de concesión de billetes de ferrocarril gratuitos para los mutilados ciegos acompañados por un vidente.
- l) Orden de 24 de junio de 1946, de supervisión de los despidos laborales de los Mutilados.
- ll) Orden de 3 de Julio de 1947, de idéntico propósito que la reflejada en la letra K, relativa a la línea de navegación de la Compañía Transmediterránea.
- m) Decreto de 9 de Agosto de 1974. Ratifica las preferencias concedidas en favor de los mutilados y recogidas en la letra b).

2.- Ex combatientes nacionales

- a) Los beneficios concedidos a los excautivos y reflejados en el anterior apartado 1 a), b) y c) eran también aplicables a los ex combatientes del bando franquista.

b) El Decreto de 16 de mayo de 1939 de creación del subsidio del ex combatiente hasta su normalización profesional. Fue objeto de desarrollo por las ordenes de 30 del mismo mes, de 19 de junio y 7 de octubre siguientes.

c) El Decreto de 25 de Agosto de 1939 sobre colocación preferente de los ex combatientes que abarcaba el 80% de las vacantes, en toda clase de empresas o patronos. Fue completada por orden de 7 de junio de 1941.

d) Orden de 13 de junio de 1940 regulaba la adjudicación por méritos de guerra, de escuelas a maestros a los ex combatientes.

3. Ex cautivos en prisiones de la República

a) Al igual que a los ex combatientes las ventajas concedidas a los mutilados y reseñadas en el anterior apartado 1 a), b) y c) eran también, aplicables a los ex cautivos.

4.- Familiares de fenecidos con ocasión del Movimiento Nacional

a) Decreto de 3 de mayo de 1938. Concesión de pensiones extraordinarias a las familias de los funcionarios fenecidos o desaparecidos durante el Movimiento Nacional.

b) Ley de 22 de julio de 1939. Otorgamiento de preferencia para la adjudicación de Administraciones de Loterías y expendedurías de Tabacos, a las viudas y huérfanos solteros de las personas víctimas de la guerra y dominación marxista.

5.- Funcionarios separados por los rojos. Los Decretos de 25 de agosto y de 21 de octubre de 1939 de reconocimiento a esos funcionarios de su derecho de percibir los sueldos no cobrados por su separación.

6.- Exhumación de cadáveres

a) Ley de 16 de mayo de 1939. Establece la exención de tributos municipales por el traslado de los cadáveres de las personas víctimas de la guerra y de la revolución.

b) Orden de 4 de abril de 1940. Acotamiento y cerramiento de los lugares en que conste el enterramiento de personas asesinadas por los rojos.

c) Orden de 11 de julio de 1946. Sobre prórroga indefinida de los enterramientos temporales de los caídos en la guerra de liberación.

7.- Concesión de pensiones. El otorgamiento de pensiones a favor de todas aquellas personas, que partidarios del movimiento militar contra la República o de sus familiares, hubieren sufrido algún daño o perjuicio relacionados con la guerra o la revolución fue un constante del régimen franquista. Los beneficios alcanzaron incluso a los marroquíes que ayudaron al bando vencedor. Por el contrario quedaron excluidos, radicalmente y en todo momento de esas ventajas los integrantes del sector republicano. Es más mediante Decreto Ley de 4 de mayo de 1937 se sometió a revisión administrativa (para su posterior anulación) todas las pensiones extraordinarias o de gracia concedidas en virtud de disposiciones legislativas promulgadas con anterioridad al 18 de julio de 1936.

El fundamento de esa anulación se encontraba, según el artículo 4º de la citada norma en “la significación del causante (es decir, del pensionista), o de sus beneficiarios contraria a las esencias del Movimiento Nacional aunque fuere “sin despliegue de actividad”. Este Decreto Ley se comenta por si solo.

La vía de la concesión de pensiones (vitalicias y de posible transmisión a los familiares del titular), fue iniciada en una fecha tan temprana como el 26 de septiembre de 1936. Este día se acordó por orden ministerial, la instrucción de una información por cada Jefe u oficial fusilado por los marxistas (sic) con el fin de averiguar la actuación de cada uno de ellos en relación con el movimiento nacional (todavía escrito con minúsculas) para poder determinar la procedencia de pensiones en favor de la familia.

Se trataba, como puede comprobarse, de una disposición limitada (sólo abarcaba a Jefes u oficiales de las Fuerzas Armadas) y cautelosa (no era suficiente la circunstancia de la muerte sino que había que acreditar “su relación con el movimiento nacional “). Estos límites y precauciones pronto fueron superados.

El examen de las disposiciones que se fueron adoptando es revelador.

c) El Decreto de 13 de octubre de 1936 concede pensiones a las familias de los Jefes, Oficiales y clases desaparecidos “gloriosamente para salvar a España” cuando la lucha se había convertido en el único medio para lograrlo. Estas pensiones se hicieron extensivas (Decreto de 2 de Diciembre de 1936) a las familias de aquellos militares que, sin haber muerto, se encontrasen en territorio no sometido sin servir en las filas rebeldes (sic) mientras que sus familiares estaban, desamparados, en territorio ocupado (sic).

El Decreto de 8 de Diciembre de 1936 extendió esas pensiones a las familias de los funcionarios civiles.

En esta misma línea expansiva se inscribe la orden de 21 de diciembre de 1937 de aplicación de la anterior legislación al personal integrante de la “Milicia Nacional de primera línea”, en “atención al gran entusiasmo, espíritu de sacrificio y disciplina con que combaten”.

El Decreto de 18 de abril de 1938 hace extensivo ese mismo régimen a los militares muertos en cautiverio siempre “que apareciesen destacados hechos gloriosos realmente extraordinarios”.

El Decreto de 4 de Mayo de 1938 regula un sistema especial de pensiones para los combatientes marroquíes integrados en el Ejército o en las Milicias, de haber resultado heridos o mutilados, “en la prestación de servicios de guerra encomendados por orden superior o prestados espontáneamente, si hubieran resultado en beneficio de la Campaña a juicio de la Alta Comisaría y Dirección de Mutilados de la Guerra”. Curioso condicionamiento que cabe ser interpretado en clave discriminatoria.

El carácter privilegiado de todo este sistema de pensiones se puso en evidencia con la aprobación de la Ley de 17 de noviembre de 1938 derogatoria de la incompatibilidad entre la percepción de haberes civiles o militares y el disfrute de pensiones de guerra a favor de los padres de militares muertos durante la contienda siempre que la total cantidad no exceda de la establecida en esa disposición. Es de notar, sin embargo, que esa compatibilidad sólo es operativa en el sector militar con exclusión de los restantes.

La Ley de 22 de julio de 1939 contempla unos hechos anteriores a la guerra civil pero, ciertamente, precursores de ella: la Sanjurjada, es decir, la sublevación de la de agosto de 1932. Equipara los muertos de ese alzamiento a los de la guerra de 1936-1939, “a todos los efectos” incluso con carácter retroactivo, es decir, con derecho a percibir las correspondientes pensiones desde la fecha de la defunción del causante. Esta disposición fue aclarada –y ampliada- por el Decreto de 25 de Noviembre de 1948.

Quedaban, no obstante, algunos flecos sin cobertura. Su solución fue abordada por el Decreto de 23 de febrero de 1940, el cual amplía los anteriores derechos a las familias de aquellos que sin ser soldados del Ejército ni aparecer filiados como voluntarios, sin embargo, “tomaron espontáneamente las armas para salvar a la Patria uniéndose al Ejército liberador y cayeron gloriosamente”.

Es de interés la Ley de 16 de junio de 1942 mediante la que se concede una pensión extraordinaria (una mejora del 50%) a las viudas, huérfanos menores o incapacitados y madres pobres, de los funcionarios del Estado, civiles y militares asesinados “durante la dominación marxista” por su afección al Movimiento Nacional o fallecidos a consecuencia de enfermedad adquirida en prisión.

En los años sucesivos se mantuvo esa política de favorecimiento de todos los considerados como integrantes del bando vencedor.

La Ley de 8 de junio de 1947 extendió los beneficios concedidos por la anterior de 11 de julio de 1941 a los familiares de los muertos en campaña con ocasión de los sucesos revolucionarios del año 1934 o que se encontrasen comprendidos en los casos a que hacían referencia los artículos segundo y tercero de la misma

El Decreto de 30.1.53 definió, a los efectos de percibir los derechos pasivos máximos establecidos en la Ley de 19.12.1951, a los que habían “tomado parte en la campaña de liberación”.

Distinguía entre los residentes en zona nacional, los residentes en zona roja presentados en zona nacional y los residentes en zona roja.

En estos dos últimos casos excluía de tales derechos a aquellos que hubiesen prestado servicios en las filas marxistas a no ser que lo hubiesen hecho “como medio para pasarse al Ejército Nacional “o a todos aquellos que no hubiesen prestado “destacados servicios a la Causa Nacional durante su permanencia en zona roja” y hubiesen superado el expediente de depuración.

Los objetivos de todas esas disposiciones fueron:

Recompensar a los partidarios del nuevo Estado, remediar situaciones de necesidad económica y desde, una perspectiva política, crear una amplia clientela de personas agradecidas cuyos intereses quedaban identificados con el régimen franquista asegurando su adhesión de por vida.

Esta finalidad quedaba garantizada por la circunstancia de que los beneficios otorgados eran de futuro y, en muchos casos, transmisibles siendo conocido que los favores se agradecen, especialmente, en la medida en que se está a la espera de recibirlos.

8. Otras materias

8.1. Ley de 8 de mayo de 1939, sobre invalidación de procedimientos y revisión de sentencias tramitadas y dictadas por los jueces/tribunales rojos.

Considera, esta norma, que todas las actuaciones tramitadas por jueces extraños al Movimiento Nacional, son absolutamente nulas y privadas de legitimidad.

El mecanismo utilizado para lograr esos objetivos fue el de privar a todas las resoluciones de cualquier clase pronunciadas por los órdenes civil, penal y contencioso-administrativo a partir de 18 de julio de 1936, de su carácter de firmes no produciendo, por tanto, ninguna de ellas, los efectos de cosa juzgada.

Se autorizaba la interposición contra esas resoluciones judiciales de los correspondientes recursos de revista, apelación, audiencia en justicia o de revisión de oficio de tratarse de sentencias dictadas por el Tribunal Supremo.

Estos recursos, en el orden penal, sólo podían presentarlos el Fiscal.

Las sentencias del Tribunal de Casación de Catalunya posteriores al 18 de julio de 1936 se estableció “que quedaban ineficaces de pleno derecho”.

También se declararon nulas todas las actuaciones judiciales practicadas en los juicios de separación y divorcio en ese mismo periodo de tiempo.

Las sentencias revocatorias dictadas mediante esta vía revisoría afectaban a las partes y a terceros con efectos retroactivos al inicio de las primeras actuaciones.

En suma, se apertura un camino para borrar la existencia del mundo jurídico de los procesos seguidos en la zona de la República.

8.2. Anulación de la Ley de Reforma agraria

- a) Ley de 23 de febrero de 1940. Sobre devolución de las fincas, a sus propietarios, incautados por el Instituto de Reforma Agraria.
- b) Orden de 6 de junio de 1940, de desarrollo para el cumplimiento de la Ley anterior.
- c) Orden de 7 de junio de 1940, estableciendo la gratuidad de las operaciones efectuadas en los Registros de la Propiedad relacionadas con la Reforma Agraria.

II.- La caída de los fascismos europeos regímenes autoritarios en Francia, Italia y Alemania en 1943 y la permanencia de Franco.

En julio de 1943 se inicio el derribo de los sistemas fascistas europeos. Primero el italiano, después el francés de Vichy y, por último, el nazismo alemán. La cuestión de si el régimen franquista era u no fascista no es para ser decidido en este trabajo. Es necesario recordar que el triunfo de Franco en la guerra fue posible debido a la intervención de Hitler y Mussolini, que Franco ayudó, en la II guerra mundial a las Potencias del Eje, enviando, incluso, una división para combatir a la Unión Soviética; que formó el pacto Anti-Komintern; que su política interior, durante años, tuvo claras influencias fascistas: el saludo fascista no fue suprimido hasta 1945, etc.etc. Los aliados en Postdam, y la ONU, en San Francisco y después en diversas resoluciones, constataron las raíces y carácter fascista del franquismo.

El hundimiento de los sistemas totalitarios europeos originó en los citados países una reacción de los miembros de la Resistencia y de sus aliados que causó la muerte, la privación de libertad o de derechos a muchos de los que habían colaborado con aquellos.

1. Italia. La depuración alcanzó vastas proporciones. En el otoño de 1945, en el Distrito de Florencia, había 21.454 procesos abiertos, 10.028 terminados y 11.426 pendientes.

En las mismas fechas, en la Italia central y meridional, 630.000 funcionarios estaban sometidos a procesos, 3.600 habían sido destituidos.

En la primavera de 1946, 30.000 personas estaban implicadas en la depuración mientras que los Tribunales penales extraordinarios habían tramitado –o lo estaban haciendo- de 20 a 30.000 procesos.

2. Austria. Se establecieron unos Tribunales populares compuestos de 10 jueces y tres jurados que procedieron a la condena de 13.607 personas (43 penas de muerte, 30 ejecutadas, 27 a prisión perpetua y 269 a pena superior a 12 años de prisión.

3. Francia. La represión fue dura. Según algunas fuentes el número de ejecutados con o sin proceso, alcanzó la cifra de 100.000. Todo indica que es exagerada. Durante la ocupación hubo muertes violentas desde ministros a Fiscales del Tribunal Supremo, ujieres, inspectores de policía, etc.

El Consejo Nacional de la Resistencia (CCNR), acordó ejecutar, de ser necesario, a los traidores y a los miembros de la Milicia de Darnand y de los partidos fascistas.

En Ardeche se ejecutaron 255 colaboradores bajo la fórmula: El Consejo de guerra, decidiendo soberamente, condena a los acusados a la pena de muerte.

La circular de la Comisaría de Interior (Enero de 1944) ordena el arresto de los traidores y su condena. La represión había de ser rápida/brutal.

Se instituyó la pena de indignidad nacional (privación de derechos cívicos para aquellos colaboracionistas no autores de delitos.

Se constituyeron Tribunales especiales con expulsión de todos los altos jueces.

El Ministerio de Justicia, en Mayo de 1945, reconoció 3.600 ejecuciones regulares. De Gaulle admitió, en 1959, 10.842 ejecuciones.

126.020 personas estuvieron sometidas a internamiento administrativo.

Las cámaras cívicas condenaron según datos oficiales, 46.145 personas a la pena de indignidad nacional. Los Tribunales de justicia tramitaron 57.954 procesos.

Las comisiones de depuración de los distintos ministerios actuaron con rigor. En el de Asuntos Exteriores uno de cada seis expedientados fueron sancionados, siendo 16.113 los castigados en el conjunto de la Administración.

Toda esta represión/depuración no se produjo en España en 1945 ni con posterioridad. La caída de Mussolini, en 1943, hizo cundir el pánico en los estamentos del Régimen pero la cosa no pasó a mayores. Lo más grave fue la aparición de los maquis que fueron reducidos sin mayor peligro y con un coste limitado en pocos años.

El franquismo realizó algunos retoques cosméticos y se refugió, a la espera de tiempos mejores, en el nacional catolicismo, en los militares y en los sectores conservadores

formando un reducto, que siempre había estado presente en el mismo, con retirada, en el interior, de la influencia fascista de Falange y abandono, en el exterior, de las veleidades imperialistas. Es decir en el autoritarismo clásico o tradicional anterior a la modernidad. Sin pagar precio alguno ni en lo personal ni en lo material. Al revés de estos años data al inicio de las grandes fortunas al amparo de toda clase de influencias y privilegios. Y así hasta la muerte de Franco.

III.- La Transición y sus efectos

No podemos, ahora, analizar la compleja operación de la Transición política española dirigida por franquistas reconvertidos y apoyada por la oposición al aceptar una Reforma política pactada o consensuada en la que ambas partes renunciaron a posiciones maximalistas. En resumen, en lo que aquí importa, se produjo el desmontaje político sindical del Régimen con absoluto respeto de las situaciones derivadas del mismo. Este fue el objetivo último de la Ley de Amnistía de 15 de octubre de 1977.

La amnistía es una institución hoy eliminada de nuestro ordenamiento jurídico que busca el olvido del delito, su destrucción. El Estado olvida y, también, han de hacerlo los particulares. Es un acto político, de justicia, de prudencia que pretende no dejar tras sí ningún motivo de resentimiento. La determinación de su alcance obliga al examen de los preceptos de la Ley que la concede.

La Ley de 15 de octubre de 1977 amnistió a todos los actos delictivos de intencionalidad política realizados con anterioridad del 15 de junio de 1977 (día de las primeras elecciones democráticas), entre ellos, y de forma expresa, los cometidos por las autoridades funcionarios y agentes del orden público.

Se exceptuaban de la integridad de sus beneficios al personal militar sancionado con la pena de separación del servicio o pérdida de empleo. Esto es, los militares de la Unión Militar Democrática (UMD), que se enfrentaron, en los últimos años, con el franquismo.

Es cierto que abarcó a los funcionarios separados o sancionados por Franco contemplando su reincorporación u otorgamiento de derechos pasivos pero, principalmente, los más beneficiados fueron aquellos que, al amparo del sistema autoritario, habían infringido la Ley penal y que nunca habían sido objeto de persecución ni de proceso.

La Amnistía en lo referente al bando de la República carecía de efectos importantes pues, en la gran mayoría, de los casos su responsabilidad penal ya se había extinguido con anterioridad, por muerte, prescripción o cumplimiento de condena de sus componentes.

Queda un largo recorrido para la reparación de los vencidos.

Puede servir de ayuda para acercarse a este objetivo, aunque sea de manera parcial la Ley alemana de 25 de Agosto de 1998, sobre anulación de las sentencias nacionalsocialistas injustas dictadas por los órganos de la justicia penal (Anexo I).

Esta Ley anula las resoluciones condenatorias posteriores al 30 de Enero de 1933 (fecha del nombramiento de Hitler como Canciller del Reich) que, en violación de las ideas más elementales de justicia, fueron dictadas por motivos políticos, militares, racistas, religiosos o ideológicos para imponer o preservar el régimen injusto de los nacionalsocialistas.

Enumera, de forma especial, que esas resoluciones se refieren a las dictadas por el Tribunal Popular, determinadas cortes marciales y las basadas en las disposiciones legales recogidas en el Anexo de la Ley que abarcan el periodo de los años de nazismo (1933-1945).

Para obtener esa nulidad se precisa de previa petición del afectado o, en caso de fallecimiento, de su familia próxima o personas asimiladas. De no existir ninguna de ellos, el Fiscal, puede suplirlos en el caso de existir un interés justificado.

La Fiscalía es la competente para realizar una declaración judicial de nulidad así como para expedir una certificación de la misma.

La anulación de la sentencia incluye la anulación de todas las penas accesorias y efectos secundarios y, también, de las anotaciones en el Registro de sentencias.

Una norma semejante no ha sido aprobada a España, hasta el momento.

IV. El anteproyecto de Ley presentado en el Parlament de Catalunya para su envío a las Cortes Generales (Anexo II).

Características del Anteproyecto de regularización.

- 1) Universalidad: actos 1, 9 y 6
- 2) Respecto al principio de exclusividad del Poder Judicial: artículo 2
- 3) Sumisión al derecho a la tutela judicial efectiva: artículo 3
- 4) Legalidad: artículos 5, 8 y D Finas Tercera
- 5) Simplificación procesos: artículo 7.14/
- 6) Revisión/Reconocimiento: de sentencias/resoluciones y de situaciones jurídicas: artículo 7.12/
- 7) Preferencia/gratuidad: artículo 7.13/
- 8) Temporalidad y disposición final primera

V. Consideraciones finales

El recorrido realizado en los anteriores apartados han puesto de relieve que el balance de lo sucedido en España después de la terminación de la guerra civil, es claramente favorable a sus vencedores. En parte es natural y más todavía si existió una voluntad política de que así fuera.

Las situaciones personales o económicas surgidas a su amparo, en virtud de una política discriminatoria, no han sufrido la más mínima modificación.

No se trata, como es lógico, de entrar en un proceso de revisión general o de hacer retroceder la historia. Pero si que ha de afrontarse la adopción de todas aquellas disposiciones tendentes al restablecimiento de los derechos de aquellos que se limitaron a la defensa del régimen legal y que, de forma perversa, fueron sancionados como autores de rebelión.

El recuerdo de las ventajas alcanzadas por los vencedores, del precio pagado por los vencidos y la impunidad de los ganadores son razones conducentes a la comprensión y aceptación de las reivindicaciones planteadas por los supervivientes o sus descendientes y que, según parece, están pendientes de aprobación por el Gobierno central.

Las grandes derrotas, y la de la República fue una de ellas, originan un gran abatimiento en los vencidos que de ser objeto de persecución/humillación, se refugian en sus recuerdos y en su dignidad silenciosa. Se trata, ahora, de recuperar esos legítimos sentimientos.

Es llegado el momento, en este año en que se celebra el 70 aniversario del inicio de la guerra civil de pronunciar su amén definitivo.

Breu comentari dels documents de l'Annex 2

A. La llei alemanya de 25 d'agost de 1998, sobre l'anul·lació de les sentències nacionalsocialista injustes. Es tracta d'una llei radical i ambiciosa.

Anul·la totes les sentències penals dictades amb posterioritat a gener de 1933, és a dir, l'accés a Hitler al poder, amb violació de les idees més elementals de la justícia, per motius polítics, militars, racistes, ideològiques o religiosos.

Es qualifica, amb rotunditat, d'injusta als règims nacionalsocialista.

La competència per la anul·lació de les sentència s'atribueix a les Audiències Provincials. Les seves decisions són inapel·lables i comporten la supressió de les anotacions registrals relatives a la sentències anul·lades.

B. Document del 9 d'abril de 2006. A Itàlia es va iniciar, a partir del Decret n° 25 de 20 de gener de 1944, pel que es van dictar normes per la reintegració de drets dels jueus, tot un procés jurídic representat per la llei de 10 de març de 1955, a favor dels perseguits antifeixistes o racials i dels seus familiars; Decret legislatiu del 12 d'abril de 1945, sobre no punibilitat de les accions de guerra als patriotes a la Itàlia ocupada i d'altres relatives als partisans, així com, per últim, la llei de 20 de juliol de 2000, d'institució del dia de la memòria en record de la persecució i extermini del poble jueu i dels deportats militars i polítics italians en els camps nazis.

Tot aquest conjunt, tenia com objectiu la reparació material i moral de les víctimes del feixisme. La resistència va significar, sens dubte un autèntic *rissorgimento* moral i polític representat, principalment, per la col·laboració entre els catòlics i el comunistes. La seva durada fou curta. La reaparició de la Itàlia tradicional, en mans de la democràcia cristiana, no es va fer esperar. Corrupció i clericalisme ocupen l'escena. La cultura mediterrània supera totes les crisis.

A Alemanya, les primeres indemnitzacions per danys personals, van ser atorgades per les autoritats aliades amb la ocupació.

No va ser fins el 1953 que la República Federal va aprovar la Llei Federal de les Indemnitzacions (modificada el 1956), on es pretenia el rescabament de les víctimes de la persecució nacional-socialista per causa de raça, fe, ideologia o concepte del món.

La llei d'anul·lació de sentències de 1998 té com a objectiu l'anul·lació de sentències injustes de la justícia penal i també de les decisions sobre esterilització.

Per la seva banda, la llei de 2 d'agost de 2000 de "Memòria, responsabilitat i futur" crea una fundació per la concessió de prestacions als antics treballadors forçats víctimes dels nazis.

Altres mesures rehabilitadores són: el dia de dol nacional i el dia en memòria de les víctimes nacional-socialista.

El procés de desnazificació a l'Alemanya federal fou breu i poc rigorós. D'altra manera va ser el de la República democràtica.

És possible que no hi hagués cap altre alternativa (que la Guerra Freda va convertir en obligatòria), atès que les arrels del règim hitlerià estava més arrelada a la història i a la cultura alemanya.

C. L'avantprojecte de la Llei "De regularització de les situacions jurídiques originades per la guerra civil", presentat per la Fundació Carles Pi i Sunyer al Parlament de Catalunya pel seu enviament a les Corts Generals, pot ser considerat com una temptativa de liquidar els efectes perversos de la guerra civil, en ambdós bàndols. Era un text de naturalesa jurídica al servei de la justícia, de la concòrdia, de la pau civil i de la reconciliació. No va prosperar.

Es pretenia obrir un camí per privar de fermesa i de força de cosa jutjada, a les sentències i resolucions dictades entre el 17 de juliol de 1936 i el 20 de novembre de 1975.

La competència s'atribuïa al Poder Judicial i cadascuna de les ordres jurisdiccionals.

Per aconseguir les seves finalitats, s'ampliava la legitimació per l'exercici de les corresponents accions, s'articulava una sèrie de regles especials de caràcter processal, els processos serien gratuïts i gaudirien de preferència a la seva tramitació i resolució i les sentències podrien ser objecte de publicitat mitjançant la seva inserció a diaris oficials.

D. La Memòria per la superació dels efectes de la guerra civil als 70 anys del seu començament.

L'eix fonamental de la memòria es la de recordar i rehabilitar a les persones fidels a la República són les sancionades/condemnades en el temps de la guerra i de la postguerra.

La injustícia i desmemòria de la que han estat objecte, són notòries i escandaloses.

Pel règim franquista, era la Antiespanya i a l'etapa democràtica tampoc han rebut una merescuda consideració.

Els vencedors varen rebre honors, poders i en canvi els vençuts van rebre l'oblit, l'exili, la repressió o el silenci forçat.

La negativa del Tribunal Suprem (Per quan un Tribunal Suprem compost per persones amb cultura històrica, humanitat i sensibilitat social!)

Sentències del franquisme, mereixen la qualificació d'injusta, il·legal i impresentable.

L'objectiu buscat no és la condemna de ningú sinó el reconeixement i rehabilitació de les víctimes.

S'explica l'apoderament, administratiu i laboral, d'Espanya per part dels vencedors de la guerra civil, això sí, amb l'ajuda del Marroc, Portugal, Itàlia i Alemanya, i encara es denominaven "nacionals"!

La importància dels avantatges i beneficis concedits, que són detallats, es destaca si s'atén a que es van produir en un temps de gana i de misèria per la majoria.

Durant el franquisme, els seus crims, orígens i col·laboracions amb els nazis-feixistes li van sortir gratuïts o quasi. És cert que la victòria aliada a la II Guerra Mundial li va exigir certs canvis cosmètics i una política d'abandonament dels seus ridículs afanys imperials fins a convertir-lo en una aliat vergonyós i pobre de l'OTAN.

Franco, mai, va ser convidat a visitar un país democràtic. El seu aïllament va ser pagat per Espanya i pels espanyols. Aquest i no un altre, fou el seu patriotisme.

En la memòria és relaten, en contraposició, el cost pagat a Europa pels partidaris del feixisme.

La Transició, certament, va ser un temps d'esperança pels vençuts, però el seu mateix origen i naturalesa, van fer que les mesures adoptades fossin insuficients.

E. L'informe de la Comissió d'Experts pel futur del Valle de los Caídos de 2011, Que aporta a favor de la pau i la concòrdia l'informe de la comissió d'experts? Poc. És un altre “Parto de los Montes”.

Són positives aquestes recomanacions: l'equiparació de totes les víctimes (R. 23); la reassignació integral del Valle possibilitadora d'una relectura, completa del conjunt monumental (R. 24); l'evitació d'actes polítics a l'interior de la basílica (R. 28); el reconeixement dels drets dels familiars a la devolució de les restes enterrades al Valle (R. 29); trasllats de les restes de Franco a un lloc situat fora del Valle i col·locació de les de José Antonio, en un lloc no prominent (R. 31); la necessitat d'un nou conveni amb l'Església (R. 344).

La resta són, als efectes indicats, innocuus o de caràcter tècnic.

Una d'elles mereix una especial crítica negativa, el manteniment de la denominació –Valle de los Caídos-. No es tracta d'una denominació neutre, al contrari, està revestida de connotacions històriques i de mantenir-la (R. 25), donat el seu caràcter partidista, perjudicaria l'objectiu de normalitzar el Valle i convertir-lo en patrimoni de tots els ciutadans.

Conclusió

La comparació entre les mesures adoptades a Alemanya, França i Itàlia amb les aprovades a Espanya condueix a aquesta determinació: a les primeres es va produir una dura repressió del nazi-feixisme mentre que a Espanya no va tenir lloc en cap moment. Els aliats van alliberar aquelles nacions i no ho van fer amb Espanya. Hitler es va suïcidar, Mussolini va ser disparat i Petain condemnat a mort (després, indultat a cadena perpetua) mentre que Franco va morir al llit. Tots ells van gaudir, no es pot ocultar, d'un determinat recolzament popular, major o menor i en els països llatins va estar present, també, un procés de guerra civil, encara que a Espanya, molt més intens.

Les coses van succeir com van succeir i avui són ben conegudes les seves causes, els seus responsables i les seves víctimes.

El que és motiu de reflexió –i de profunda preocupació– és l’actual postura d’alguns i importants sectors de la societat espanyola, incapaços, encara, d’acceptar un reconeixement dels crims del franquisme per por o tossuderia. Fins quan?